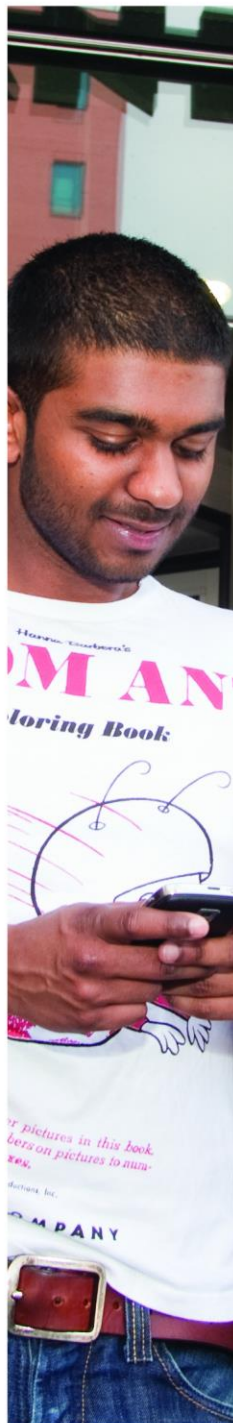

Evaluatie Levendige Binnenstad 2017

Rotterdammers aan het woord

Onderzoek en Business Intelligence

Onderzoek en Business Intelligence (OBI)

In opdracht van gemeente Rotterdam, cluster Maatschappelijke Ontwikkeling,
directie Sport en Cultuur

© 2017 Onderzoek en Business Intelligence (OBI)

Project: 5056

Auteur(s): C.T. de Jongh, M. Dujardin & G.C. Koster

Januari 2018

Postadres:

Postbus 21323

3001 AH Rotterdam

Telefoon: (010) 267 15 00

E-mail: onderzoek@rotterdam.nl

Website: www.rotterdam.nl/onderzoek

Evaluatie Levendige Binnenstad 2017

Rotterdamers aan het woord

INHOUD

Evaluatie Levendige Binnenstad 2017	3
Rotterdammers aan het woord	3
1 Inleiding	9
1.1 Plaatsbepaling van dit onderzoek	9
1.2 Vraagstelling en onderzoeksopzet	9
1.3 Leeswijzer	10
2 Theoretisch kader: levendigheid in literatuur en beleid	11
2.1 Jacobs, Gehl en Coeterier	11
2.2 Beleidstheorie van de gemeente Rotterdam	11
2.3 Vertaling naar onderzoeksvragen	11
3 Methodologische verantwoording	14
3.1 Steekproef	14
3.2 Respons, weging en representativiteit	14
3.3 Responssamenstelling	15
3.4 Onbeantwoorde onderzoeksvragen	16
4 Rotterdammers over levendigheid	18
4.1 Indeling in bewoners, bezoekers, niet-bezoekers	
4.2 Wat doet men in de binnenstad?	18
4.2.1 Wanneer bezoekt men de binnenstad?	19
4.2.2 Welk deel van de binnenstad bezoekt men?	20
4.3 Waaraan denken Rotterdammers bij de binnenstad?	21
4.4 Oordeel over de diverse aspecten van levendigheid	23
4.5 Aanvullende meningen over de diverse aspecten van levendigheid	26
4.6 Tevredenheid met zaken die samenhangen met levendigheid	28
4.7 Veranderingen in de diverse aspecten van levendigheid	30
4.8 Ruim een zeven voor de levendigheid van de binnenstad	32
4.9 Redenen voor het <i>niet</i> bezoeken van de binnenstad	33
4.10 Suggesties voor het verbeteren van de levendigheid	33
5 Samenvatting en conclusie: wederom verbetering in de levendigheid van de binnenstad	34
5.1 Bezoek en niet-bezoek van de binnenstad	34
5.2 Veranderingen in de levendigheid	34
5.3 Gezinnen met kinderen	36
5.4 Suggesties voor het verbeteren van levendigheid	36

5.5	Beantwoording van de onderzoeksvragen	37
5.6	Aanbevelingen voor verder onderzoek	38

Bijlagen	399
-----------------	------------

1 Inleiding

1.1 Plaatsbepaling van dit onderzoek

De bombardementen van de binnenstad van Rotterdam tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben invloed gehad op de inrichting van de binnenstad. Tijdens de periode van wederopbouw is de binnenstad van Rotterdam geworden tot een modernistisch, zakelijk ingericht stadscentrum. Voorheen kenmerkte de binnenstad zich door een monofunctioneel winkelcentrum, brede doorgaande wegen en hoge galerijflats. Mede hierdoor ontstond er vanaf de jaren zeventig veel kritiek op de binnenstad van Rotterdam. De binnenstad zou levenloos, niet gezellig en sfeerloos zijn. Hoewel de hoofdstructuur van de stad vastligt, kan er wel ingegrepen worden op lager schaalniveau om zo meer levendigheid te creëren. De stad Rotterdam is veel bezig met het bevorderen van deze levendigheid, maar in hoeverre zien we dit ook terug in de beleving van de Rotterdammers?

In 2008 verscheen het Binnenstadsplan *Binnenstad als Citylounge* (*Binnenstadsplan 2008-2020*). Hierin werd beoogd het verblijfsklimaat van de binnenstad op een hoger peil te brengen door aanpassingen te doen in de binnenstad. In 2010 werd vervolgens voor de nieuwe collegeperiode een integraal gebiedsprogramma uitgewerkt. Het doel van dit programma was het verblijfsklimaat van de binnenstad verbeteren. Het programma zou moeten zorgen voor 'Het vergroten van de levendigheid in de binnenstad waardoor de attractiviteit toeneemt voor bewoners, bezoekers en bedrijven.' Het verbeteren was destijds uitgewerkt langs vijf pijlers, waaronder de pijler 'Levendige binnenstad'. Het Collegewerkprogramma 2014-2018 (*Binnenstad als City Lounge 2014-2018*) gaat door op dezelfde koers. Het cluster Maatschappelijke Ontwikkeling is verantwoordelijk voor inspanningen die zouden moeten bijdragen aan het vergroten van deze levendigheid.

In het onderzoeksrapport van 2015 (*Evaluatie Levendige Binnenstad 2015*) kwam naar voren dat de levendigheid in de binnenstad in de afgelopen jaren was toegenomen. Zo bleek dat 49% van alle ondervraagden vond dat de levendigheid van de binnenstad de afgelopen drie jaar was verbeterd, tegenover 8% van de ondervraagden die een verslechtering constateerde. Er werden voornamelijk verbeteringen opgemerkt op het gebied van inrichting van de buitenruimte, uitstraling van gebouwen naar de straat, horeca, terrassen en winkels. Gemiddeld gaven deelnemers van het onderzoek de levendigheid van de binnenstad van Rotterdam een 7,2. Minder tevreden waren deelnemers onder andere over het gebrek aan voorzieningen voor ouderen. Ook waren deelnemers minder tevreden over de hoeveelheid groen, het autoverkeer en de kwaliteit en openingstijden van winkels. Hierdoor werd de leefbaarheid van de stad niet altijd goed ervaren. Uit het rapport van 2015 blijkt dat de levendigheid van de binnenstad van Rotterdam aanzienlijk is verbeterd, maar nog niet optimaal is. Het huidige onderzoek zal zich richten op de veranderingen in levendigheid in 2017 ten opzichte van 2015.

1.2 Vraagstelling en onderzoeksopzet

De volgende vragen zullen aan bod komen:

- Hoe denken Rotterdammers over de drie thema's van levendigheid: de sfeer, de mensen en de 'hardware' in de binnenstad?
- Wat is de beleving, de waardering en het gebruik van de binnenstad als aantrekkelijke verblijfplaats in vergelijking met 2 jaar geleden?
- Hoe denken verschillende doelgroepen over de levendigheid van de binnenstad?

Antwoorden op deze vragen zullen worden gezocht aan de hand van een kwantitatieve onderzoeksopzet. Er zal gebruik gemaakt worden van een vragenlijst die wordt uitgezet onder leden van het Digitaal Stadspanel Rotterdam (DSR). Er wordt een steekproef genomen van deze

leden waaronder een vragenlijst wordt uitgezet. Hierbij worden leden die in 2015 hebben deelgenomen aan het onderzoek over de levendigheid van de binnenstad uitgesloten van deelname in 2017. Deze methode is vergelijkbaar met Evaluatie Levendige Binnenstad 2015, waarbij leden die in 2013 hebben deelgenomen aan het onderzoek uitgesloten waren van deelname in 2015. Op deze manier zijn cijfers uit verschillende jaren zo goed mogelijk vergelijkbaar. Daarnaast worden Rotterdammers benaderd die deel hebben genomen aan het Wijkonderzoek of de Veiligheidsmonitor en in dat onderzoek hebben aangegeven vaker deel te willen nemen aan onderzoek van de gemeente Rotterdam. De vragenlijst komt grotendeels overeen met de vragenlijst die in 2015 (*Evaluatie Levendige Binnenstad 2015*) gebruikt is.

De vragenlijst bestaat grotendeels uit gesloten vragen en stellingen. Daarnaast is bij veel vragen een open vraag toegevoegd, waar respondenten hun mening kunnen toelichten. Er wordt gestreefd naar een respons vergelijkbaar met 2015, met een minimum van 175 respondenten per deelpopulatie. De mening van bewoners, bezoekers en niet-bezoekers is hierbij van belang. Binnen de categorie bezoekers wordt nog een onderscheid gemaakt tussen frequente en minder frequente bezoekers. De niet-bezoekers zijn de personen die niet in de binnenstad wonen en de binnenstad ook (bijna) nooit bezoeken. Speciale aandacht gaat in sommige alinea's naar gezinnen met kinderen.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt een korte samenvatting gegeven van de belangrijkste literatuur omtrent levendigheid in steden en bovendien wordt er kort een blik geworpen op thema's in beleidsstukken van de gemeente Rotterdam. Een uitgebreide uitwerking van dit theoretisch kader is terug te vinden in het evaluatierapport uit 2013 (*Evaluatie Levendige Binnenstad 2013*). Vervolgens wordt in hoofdstuk drie de methodologie van het onderzoek kort besproken. In het daaropvolgende hoofdstuk wordt verslag gedaan van de uitkomsten van het kwantitatieve onderzoek. Hierna zullen in het laatste hoofdstuk de samenvatting en conclusie worden gepresenteerd. Tevens zullen hier aanbevelingen voor vervolgonderzoek worden gedaan. Tenslotte volgen de bijlagen waarin de geraadpleegde bronnen en de vragenlijst zijn opgenomen.

2 Theoretisch kader: levendigheid in literatuur en beleid

Een centraal begrip in dit onderzoek is levendigheid, maar wat is dit nu eigenlijk? In dit hoofdstuk zal kort stilgestaan worden bij literatuur omtrent levendigheid van (binnen)steden. Een uitgebreidere uitwerking van de literatuur is te vinden in de *Evaluatie Levendige Binnenstad 2013*. Er zal gekeken worden naar werk van Jacobs, Gehl en Coeterier. Daarnaast wordt kort aandacht besteed aan de beleidstheorie van de gemeente Rotterdam omtrent levendigheid. Tenslotte zal deze theorie vertaald worden naar het onderhavige onderzoek, waarbij gekeken wordt naar de operationalisering.

2.1 Jacobs, Gehl en Coeterier

In het onderzoeksrapport van 2013 (*Evaluatie Levendige Binnenstad 2013*) is gekeken naar werk van drie wetenschappers die expertise hebben op het gebied van levendigheid in steden: Jane Jacobs, Jan Gehl en Freek Coeterier. Jacobs noemt vier condities om een levendige binnenstad te bereiken. Allereerst moeten wijken volgens haar meerdere functies hebben. Daarnaast benoemt zij het belang van korte bouwblokken om hiermee de doordringbaarheid van de stad te vergroten. Een derde conditie die Jacobs noemt is een goede mix van oude en nieuwe gebouwen. Dit zou een voorwaarde zijn voor diversiteit in economische activiteiten. Tenslotte benoemt zij het belang van een hoge bevolkingsconcentratie, dit is volgens Jacobs een voorwaarde om draagvlak te creëren voor specialistische functies. Jan Gehl volgt grotendeels het spoor van Jacobs. Hij stelt dat een stad levendig is wanneer er relatief veel lage dicht op elkaar staande gebouwen, goede voorzieningen voor voetgangers en goede verblijfsruimten op straat zijn. De openbare ruimte dient daarnaast toegankelijk en aantrekkelijk te zijn. Gehl maakt bovendien een onderscheid in noodzakelijke en optionele activiteiten in de buitenruimte. Bij noodzakelijke activiteiten doet de buitenruimte er niet toe, terwijl deze bij optionele activiteiten juist cruciaal is. De optionele activiteiten worden namelijk niet ondernomen wanneer de buitenruimte niet aan bepaalde voorwaarden voldoet. Freek Coeterier maakt een soortgelijke indeling waarin hij een onderscheid maakt tussen zogenaamde *dissatisfiers* en *satisfiers* voor het bezoek aan binnensteden. Hierbij bepalen *dissatisfiers* of je überhaupt naar een plek toe gaat (randvoorwaarden) en *satisfiers* of je er wilt blijven.

2.2 Beleidstheorie van de gemeente Rotterdam

In 2008 heeft de gemeente Rotterdam een Binnenstadsplan 2008-2020 opgesteld, waarin de ambitie van de binnenstad staat. Deze ambitie is als volgt geformuleerd: 'Een levendige binnenstad waar het 24 uur per dag goed vertoeven is, is belangrijk voor de economische positie van het centrum. We beogen een binnenstad die hét visitekaartje is en een podium vormt voor een groot deel van de stedelijke economie.' Daarnaast vormde het Programmaplan Binnenstad 2010-2014 een nadere uitwerking van het Binnenstadsplan wat concrete doelen bevatte voor de periode 2010-2014. Het Collegewerkprogramma 2014-2018 (*Binnenstad als City Lounge 2014-2018*) gaat door met dezelfde koers, de boodschap is dan ook 'door met de City Lounge'. Men is hierbij afgestapt van de pijlers en overgegaan op doelen. Verlevendigen is er daar nog steeds één van.

2.3 Vertaling naar onderzoeksvragen

De verschillende inzichten uit de literatuur zijn verwerkt in de vragenlijst. Deze inzichten zijn onder meer verwerkt in de stellingen welke zijn verdeeld in een aantal blokken met ieder een eigen thema: sfeer, mensen en 'hardware'. In de vragenlijst is 'hardware' vertaald naar 'de binnenstad zelf' om begripsverwarring te voorkomen. Binnen het thema sfeer gaat het om het gevoel wat de omgeving oproept, is het er gezellig, is het aangenaam verblijven onder

verschillende omstandigheden? Maar ook vragen over of de binnenstad bekend terrein is en of men vindt dat er veel te doen is, vallen onder dit thema. Hierbij zijn een aantal stellingen gelijk aan stellingen uit de Binnenstadsmonitor (Heessels & Van Dun, 2013), waardoor het mogelijk is een vergelijking te maken met voorgaande jaren. Daarnaast ligt de focus op het thema mensen, wat nauw samenhangt met levendigheid aangezien levendigheid valt of staat met de aanwezigheid van mensen. Stellingen gaan hierbij onder andere over de drukte in de binnenstad, activiteiten voor verschillende groepen en omgangsvormen tussen mensen. Bij het thema 'hardware' gaat het over de stedenbouwkundige structuur en de inrichting van de buitenruimte. Aanpassingen in de buitenruimte leiden weliswaar niet direct tot een levendige stad, maar zij scheppen wel randvoorwaarden. Stellingen binnen dit thema gaan over uitstraling, afwisseling in soorten plekken en beheer en onderhoud.

Bij de stellingen konden deelnemers ook een toelichting geven, waar in de vragenlijst veelvuldig gebruik van is gemaakt. Vervolgens konden deelnemers een rapportcijfer geven voor de levendigheid in de binnenstad van Rotterdam. Hierna volgde een reeks vragen over de mate van tevreden- of ontevredenheid over voorzieningen. In deze vragen zijn beleidsdoelen ten aanzien van voorzieningen van de gemeente Rotterdam opgenomen, maar ook voorzieningen en activiteiten die volgens Jacobs, Gehl en Coeterier nodig zijn om tot een levendige binnenstad te komen. Tenslotte is gevraagd naar veranderingen die respondenten hebben opgemerkt in de sfeer, buitenruimte en voorzieningen in de afgelopen jaren. De vragenlijst is opgenomen in de bijlage.

3 Methodologische verantwoording

3.1 Steekproef

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een vragenlijst. Er is per e-mail een uitnodiging gestuurd aan leden van het Digitaal Stadspanel Rotterdam (DSR), om te vragen of zij deel wilden nemen aan dit onderzoek. Het DSR is een online panel waarin zo'n 4.500 Rotterdammers van 15 jaar en ouder zijn opgenomen. Uit dit panel is een steekproef getrokken van 1.500 leden. De respondenten die in 2015 hebben deelgenomen aan het onderzoek zijn in het huidige onderzoek uitgesloten van deelname. Sinds 2015 zijn er 338 nieuwe panelleden bijgekomen die in het stadscentrum wonen. Zij zijn allen voor dit onderzoek uitgenodigd. Daarnaast zijn ook alle huishoudens met jonge kinderen uitgenodigd voor deelname aan dit onderzoek, dit betreft 862 panelleden. 1.159 panelleden voldeden aan ten minste één van deze kenmerken (woonachtig in het stadscentrum vanaf 2015 of het hebben van thuiswonende kinderen). De steekproef is aselekt aangevuld tot 1.500 panelleden. Het aantal panelleden dat is benaderd is gebaseerd op een responsverwachting van 50%. Daarnaast zijn 2.000 Rotterdammers benaderd die hebben deelgenomen aan het Wijkonderzoek of de Veiligheidsmonitor en in dat onderzoek hebben aangegeven vaker deel te willen nemen aan onderzoek van de gemeente Rotterdam. De responsverwachting voor deze groep Rotterdammers is 25%. De respondenten zijn uitgesplitst naar bewoners, bezoekers en niet-bezoekers. Bovendien is er binnen de groep bezoekers, net als in het onderzoek van 2015, een onderscheid gemaakt tussen frequente en minder frequente bezoekers.

3.2 Respons, weging en representativiteit

Er is in totaal naar 3.500 Rotterdammers een uitnodiging voor de online vragenlijst gestuurd. Uiteindelijk hebben 1.719 deelnemers de vragenlijst ingevuld. Dit betekent dat er een bruto respons is van 49%. Onder panelleden bedraagt de respons 53% en onder niet-panelleden is dit 39%. Er waren een aantal vragenlijsten zeer onvolledig ingevuld, waardoor deze als onbruikbare respons moesten worden beschouwd. Uiteindelijk resulteerde dit in 1.590 goed ingevulde vragenlijsten, wat neerkomt op een totale respons van 45%. Wanneer alleen gekeken wordt naar de volledig ingevulde vragenlijsten, bedraagt de respons 48% onder de panelleden en 33% onder de niet-panelleden. Een aandeel van de respondenten zal niet bereikt zijn door gewijzigde e-mailadressen of andere (technische) oorzaken. Dit omvat naar schatting vijf procent van het totale aantal uitnodigingen, hier zijn echter geen exacte cijfers over.

De respons vormde in eerste instantie geen getrouwe afspiegeling van de onderzoekspopulatie ('de Rotterdammers'). Immers, de bewoners van de binnenstad en de gezinnen met kinderen in het DSR zijn allemaal benaderd terwijl de andere Rotterdammers slechts ten dele zijn benaderd. Daarnaast heeft dit vragenlijstonderzoek te kampen met verschillen in de responsbereidheid tussen verschillende groepen mensen. Ook bestaat het DSR en de groep Rotterdammers die naar aanleiding van het Wijkonderzoek of de Veiligheidsmonitor aangegeven hebben vaker deel te willen nemen aan onderzoek van de gemeente Rotterdam uit een selectief gedeelte van de Rotterdammers. Om de representativiteit van dit onderzoek te vergroten is dan ook een weging toegepast. Alle groepen deelnemers tellen net zo zwaar mee als hun aandeel in de werkelijke bevolking. Er is hierbij tevens gecorrigeerd voor scheefheid naar huishoudsamenstelling en leeftijdsopbouw. Door deze aanpassingen is er in dit onderzoek een goede afspiegeling ontstaan van de Rotterdammers.

Echter moet hierbij wel een kanttekening worden geplaatst. De deelnemers van dit onderzoek zullen zich meer betrokken voelen bij hun stad, Rotterdams beleid en/of de binnenstad dan de gemiddelde Rotterdammer. Dit is niet te omzeilen, al is ook mensen die de binnenstad weinig bezoeken expliciet om hun mening gevraagd. Deze selectiviteit is weliswaar een minpunt, echter

geeft dit wel de meest bruikbare resultaten. Wanneer immers veel Rotterdammers hadden meegewerkt die weinig betrokken waren bij hun stad, zou dit waarschijnlijk leiden tot een hoge score bij antwoordcategorieën als 'weet niet' of 'geen mening'.

3.3 Responssamenstelling

In dit onderzoek zijn de respondenten onderverdeeld in drie groepen: bezoekers, niet-bezoekers en bewoners van de binnenstad. Van de binnenstadsbewoners is het bekend hoe groot hun aandeel is in de bevolking. Voor de overige groepen is dit echter niet het geval, het is immers geen onbetwistbaar gegeven hoeveel Rotterdammers de binnenstad wel bezoeken en hoeveel dit niet doen. Een vergelijking van de verdeling van beide groepen in de respons met uitkomsten van de meest recente Omnibusenquête levert een vergelijkbaar beeld op. In de Omnibusenquête ligt de groep die nooit of minder dan eens per maand de binnenstad bezoekt op 13% en in het onderhavige onderzoek op 11%. Aangezien dit verschil relatief klein is, geeft deze best beschikbare 'educated guess' geen aanleiding om te veronderstellen dat er op dit punt al te zeer sprake is van selectiviteit.

De aantallen respondenten van de verschillende groepen zijn weergegeven in onderstaande tabel. Frequente (eens per week of vaker) en minder frequente (eens per maand - eens per week) bezoekers worden in dit onderzoek veelal samen genomen onder de categorie 'bezoekers', aangezien de uitkomsten van deze twee groepen weinig verschillen. Bezoekers die de binnenstad bijna nooit of nooit bezoeken zijn samengevoegd onder de categorie 'niet-bezoekers'.

Tabel 3.1 Aantallen respondenten, uitgesplitst naar groep

Groep	Aantal
Bewoners	345
Frequente bezoekers (eens per week of vaker)	786
Minder frequente bezoekers (eens per maand - eens per week)	392
Niet-bezoekers (nooit of minder dan eens per maand)	196
Totaal	1.719

Het aantal respondenten van dit onderzoek is mede bepalend voor de betrouwbaarheid van de uitkomsten. Het onderzoek biedt een schatting van de werkelijkheid, waarbij de rol van het toeval groter wordt naarmate het aantal respondenten kleiner wordt. Ook binnen de groepen dienen daarom voldoende respondenten te zijn, als vuistregel hiervoor geldt vaak dat een minimum van 175 respondenten per groep noodzakelijk is. De betrouwbaarheid wordt hierbij vaak uitgedrukt in een 95%-betrouwbaarheidsinterval. Voor de 345 bewoners van de binnenstad geldt bijvoorbeeld dat wanneer 20% van hen een bepaalde mening heeft, het werkelijke aandeel tussen de 15 en 25 procent zal liggen (met 95% zekerheid). Naarmate de groep respondenten groter is, kan er een nauwkeurigere schatting van de werkelijkheid worden gegeven.

Er is een grotere steekproef getrokken onder leden van het DSR die deel zijn van een gezin met kinderen. Ook is te achterhalen welk aandeel van de deelnemers student is, op basis van de vraag naar de voornaamste bron van inkomsten van de respondent. Wanneer hier de antwoordmogelijkheid 'ik ontvang studiefinanciering' is gekozen, wordt een respondent ingedeeld in de categorie student. Hiermee missen we wellicht een aantal studenten, immers niet elke student ontvangt nog studiefinanciering na een aantal jaar. De vraagstelling laat echter een andere indeling niet toe. Het aantal studenten dat hieruit naar voren komt is slechts twintig, hierdoor kunnen er geen betrouwbare uitspraken worden gedaan over studenten. Het lage aantal studenten is deels te verklaren door het lage aantal studenten dat lid is van het DSR. In de vragenlijst is tevens een vraag opgenomen die vraagt naar de huishoudsamenstelling. Hierdoor kunnen gezinnen met thuiswonende kinderen apart worden geanalyseerd. Een nadeel is wel dat

onbekend is hoe oud de kinderen zijn. Er kunnen dus geen specifieke uitspraken worden gedaan op basis van gezinnen met jonge kinderen maar wel over gezinnen met thuiswonende kinderen.

3.4 Onbeantwoorde onderzoeksvragen

Met dit onderzoek wordt er meer inzicht gecreëerd in de visie van Rotterdammers op de levendigheid van de binnenstad. Daarnaast zou het interessant zijn om te weten hoe niet-Rotterdammers denken over onderwerpen die in dit onderzoek aan bod komen en in hoeverre hun visie verschilt van die van Rotterdammers. Binnen deze onderzoeksopzet kunnen deze vragen echter niet worden beantwoord. Hiervoor is een kwalitatieve onderzoeksopzet wenselijk, zo kan het zinvol zijn om specifieke groepen gericht te benaderen. Het in kaart brengen van de visie van niet-Rotterdammers kan een waardevolle uitbreiding vormen voor dit onderzoek.

4 Rotterdammers over levendigheid

4.1 Indeling in bewoners, bezoekers, niet-bezoekers

Om de uitkomsten van dit onderzoek zo volledig mogelijk te kunnen analyseren zijn de respondenten ingedeeld in verschillende groepen. Een deel van de respondenten is woonachtig in de binnenstad, zij vallen dan ook onder de categorie bewoners. De rest van de respondenten is ofwel bezoeker ofwel niet-bezoeker, zij zijn dus niet woonachtig in de binnenstad. Verwacht wordt dat er verschillen zullen zijn in antwoorden op de gestelde vragen tussen deze verschillende groepen, daarom wordt er een onderscheid gemaakt in de uitkomsten van deze verschillende groepen. De groep bezoekers is nog verder uitgesplitst in frequente en minder frequente bezoekers.

Wanneer we kijken naar de verschillen in persoonskenmerken tussen de frequente, minder frequente en niet-bezoekers zijn er een aantal zaken die opvallen:

- Frequente bezoekers zijn veelal woonachtig in gebieden die dicht bij de binnenstad liggen, zoals Noord, Delfshaven en Kralingen-Crooswijk. Minder frequente bezoekers wonen vaak wat verder van het centrum vandaan, in gebieden zoals Prins Alexander, Hillegersberg-Schiebroek en IJsselmonde. Ook niet-bezoekers wonen vooral in gebieden die verder van het centrum gelegen zijn.
- Met name onder niet-bezoekers zijn vrij veel gezinnen met kinderen te vinden. Frequente bezoekers zijn vaker alleenstaanden. Verder bevat de categorie niet-bezoekers relatief veel ouderen.
- De categorie frequente bezoekers bevat veel hoogopgeleiden terwijl lager opgeleiden ondervertegenwoordigd zijn.

De verschillen tussen de bezoekers en niet-bezoekers zijn niet erg verrassend. Daarnaast komen de achtergronden van de respondenten in dit onderzoek grotendeels overeen met de persoonskenmerken van de respondenten uit het onderzoek uit 2013 en uit 2015 (*Evaluatie Levendige Binnenstad 2013* en *Evaluatie Levendige Binnenstad 2015*).

Voordat er ingegaan zal worden op hoe deze verschillende groepen de levendigheid van de binnenstad van Rotterdam ervaren, zullen eerst een aantal beschrijvende gegevens worden gepresenteerd met hierin wat Rotterdammers waar en wanneer doen in de binnenstad.

4.2 Wat doet men in de binnenstad?

Om erachter te komen voor welke activiteiten Rotterdammers naar de binnenstad komen, werd de vraag gesteld welke activiteiten men wel eens onderneemt in de binnenstad. Deze vraag werd niet gesteld aan respondenten die de binnenstad (vrijwel) nooit bezoeken, aangezien zij weinig tot geen activiteiten ondernemen in de binnenstad.

Tabel 4.1 Welk van deze activiteiten doet u wel eens in de binnenstad? In procenten, uitgesplitst naar groep

	bewoners	frequente bezoekers	minder frequente bezoekers	totaal 2017	totaal 2015
Winkelen	98	96	94	92	92
café, restaurant en/of discotheek bezoeken	90	87	75	78	72
bioscoop, theater en/of poppodium bezoeken	83	82	68	73	68
de markt bezoeken	83	68	54	61	70
museum bezoeken	69	63	58	57	45
festivals of evenementen bezoeken	66	60	43	51	50
een park bezoeken	77	51	28	42	36
vrienden en familie bezoeken	64	46	23	37	35
Werken	45	42	9	30	30
Sporten	56	24	4	19	15
Studeren	14	12	2	8	8
iets anders	3	6	6	5	6

Het meest opvallende is dat een zeer grote meerderheid van de Rotterdammers wel eens winkelt in de binnenstad. Maar liefst 92% van alle binnenstadbezoekers bezoekt de binnenstad (onder andere) om te winkelen. In 2015 was dit ook 92%; in 2013 was dit 95%. Hierbij is nauwelijks een verschil tussen mannen en vrouwen waar te nemen, wat overigens niets zegt over de frequentie en tijdsduur van het winkelen. Een daling is daarnaast te zien in het bezoeken van de markt.

Ook komen veel mensen naar de binnenstad om een café, restaurant en/of discotheek te bezoeken. Waar dit in 2015 vooral voor bewoners en frequente bezoekers gold, geldt dit in 2017 ook voor minder frequente bezoekers. Daarnaast komen veel mensen naar de binnenstad om een bioscoop, theater en/of poppodium te bezoeken. Vooral onder minder frequente bezoekers is dit percentage gestegen (56% in 2015). Ook is een kleine stijging waar te nemen in het bezoeken van de binnenstad om te sporten, wat vooral zichtbaar is onder bewoners en frequente bezoekers (in 2015 resp. 50% en 17%). Voor het aandeel van de mensen dat naar de binnenstad komt om een park te bezoeken of een museum te bezoeken is tevens een stijging te zien ten opzichte van 2015. Bij het antwoord 'iets anders' werden nog een aantal zaken ingevuld. Antwoorden die meerdere malen voorkwamen waren: de bibliotheek bezoeken, het ziekenhuis of een medisch specialist bezoeken, fietsen, wandelen, het doen van vrijwilligerswerk, een kerk bezoeken en het bezoeken van (klassieke) concerten. Wanneer we apart kijken voor de groep gezinnen met thuiswonende kinderen valt een aantal verschillen op in het ondernemen van activiteiten in de binnenstad. Gezinnen met thuiswonende kinderen bezoeken minder vaak de markt, vrienden/familie en sporten en studeren minder vaak in de binnenstad dan andere Rotterdammers. Eenoudergezinnen met thuiswonende kinderen werken wel vaker in de binnenstad dan andere Rotterdammers.

4.2.1 Wanneer bezoekt men de binnenstad?

De vraag wanneer men de binnenstad bezoekt (in het weekend, door de week of beiden) is uiteraard niet gesteld aan niet-bezoekers en ook niet aan bewoners. De bewoners zijn wel meegerekend in de uitkomsttabel. In vergelijking met 2015 zijn er geen verschillen te ontdekken in wanneer Rotterdammers de binnenstad bezoeken. De meerderheid (68%) bezoekt de binnenstad zowel door de week als in het weekend. 19% bezoekt de binnenstad alleen in het weekend, gevolgd door 13% die de binnenstad alleen doordeweeks bezoekt. Opvallend is dat minder frequente bezoekers de binnenstad voornamelijk in het weekend bezoeken, wat op zich

geen verbazende uitkomst is maar wel relevant voor het vervolg van dit onderzoek. Daarnaast komen frequente bezoekers even vaak door de week als in het weekend. Wanneer we kijken naar gezinnen met thuiswonende kinderen, valt op dat zij net wat vaker alleen in het weekend een bezoek brengen aan de binnenstad dan Rotterdammers in het algemeen (zo'n 4 procentpunt meer). Zij bezoeken zo'n 2 procentpunten minder vaak dan andere Rotterdammers alleen door de week de binnenstad. In totaal bezoeken gezinnen met thuiswonende kinderen zo'n 2 procentpunten minder de binnenstad zowel door de week als in het weekend.

Tabel 4.2 Wanneer komt u in de binnenstad? In procenten, uitgesplitst naar groep

	bewoners (vraag niet gesteld)	frequente bezoekers	minder frequente bezoekers	totaal 2017	totaal 2015
(bijna) alleen door de week (maandagochtend tot en met vrijdagmiddag)	0	12	12	13	14
(bijna) alleen in het weekend (vrijdagavond tot en met zondagavond)	0	12	28	19	18
zowel door de week als in het weekend	100	76	59	68	68
totaal	100	100	100	100	100

4.2.2 Welk deel van de binnenstad bezoekt men?

Aan de hand van onderstaande kaart (figuur 4.1) is gevraagd welke delen van de binnenstad respondenten wel eens bezoeken. Ook deze vraag is niet gesteld aan de niet-bezoekers.

Figuur 4.1 Kaartbeeld van de binnenstadskwartieren

Alle delen van de binnenstad, met uitzondering van Oude Westen, wordt in 2017 vaker bezocht dan dat deze in 2015 werden bezocht. Echter zijn de verschillen niet groot. Het gebied in de binnenstad dat het meeste wordt bezocht is Lijnbaankwartier/Coolsingel. Dit is te verklaren aan de hand van de meest ondernomen activiteit: winkelen. De meeste winkels bevinden zich immers in dit gebied. Hierna volgt, met een redelijke afstand, het gebied Rotterdam Central District. Dit gebied zal hoogstwaarschijnlijk veel worden bezocht omdat mensen het passeren met de trein of een andere vorm van openbaar vervoer. Het deel van de binnenstad dat het minst wordt bezocht door de Rotterdammers is EMC/Hoboken. Wanneer we kijken naar gezinnen met thuiswonende kinderen valt op dat zij veel delen van de binnenstad net wat minder vaak bezoeken dan Rotterdammers in het algemeen. De verschillen zijn echter niet groot; maximaal 5 procentpunten.

Tabel 4.3 In welke delen van de binnenstad komt u wel eens? In procenten, uitgesplitst naar groep

	bewoners	frequente bezoekers	minder frequente bezoekers	totaal 2017	totaal 2015
Lijnbaankwartier/Coolsingel	98	94	91	93	92
Rotterdam Central District	92	87	64	79	77
Kop van Zuid	86	70	63	69	68
Laurenskwartier	87	74	49	66	66
Cool	90	72	49	65	62
Wijnhaveneiland/Oude Haven/Boompjes	84	64	46	59	56
Scheepvaartkwartier	85	58	42	54	52
Oude Westen	80	62	30	53	55
EMC/Hoboken	79	58	34	51	48

In de rest van dit hoofdstuk zullen de frequente en minder frequente bezoekers als één groep worden beschouwd (bezoekers), omdat hun antwoorden op de volgende vragen slechts weinig verschillen. Er zal dan dus een onderscheid worden gemaakt in drie groepen: bewoners, bezoekers en niet-bezoekers.

4.3 Waaraan denken Rotterdammers bij de binnenstad?

Respondenten is gevraagd om in eigen woorden te noteren wat hun eerste associaties zijn bij de Rotterdamse binnenstad. Hierbij kon men in vier vakjes een korte term invullen. In onderstaande tabel staan deze antwoorden ingedeeld in 21 categorieën. Hierbij zijn woorden met een positieve, negatieve en neutrale lading samen genomen, waarbij de waardeoordelen niet in beschouwing zijn genomen.

Tabel 4.4 Spontane associaties bij de Rotterdamse binnenstad (zowel positief als negatief), antwoorden thematisch ingedeeld in procenten, uitgesplitst naar groep

	bewoners	bezoekers	niet-bezoekers	totaal 2017	totaal 2015
sfeer en mensen	68	65	57	65	72
dynamiek	34	27	17	26	6
gebouwde omgeving, architectuur	20	22	13	21	23
voorzieningen	20	18	24	18	38
verkeer, bereikbaarheid, toegankelijkheid	15	36	18	18	21
ontspanning en recreatie	16	14	8	14	4
concrete locaties	9	13	15	13	24
activiteiten	14	13	12	13	2
orde en netheid	9	7	9	8	7
stad	7	8	7	8	4
inrichting buitenruimte	9	6	4	6	6
kunst en cultuur	4	7	8	6	5
werk	3	4	4	4	3
veiligheid	5	2	7	3	3
klimaat	4	2	0	2	<1
ruimte en structuur	8	11	1	1	9
binding	3	1	<1	1	7
water	2	<1	<1	1	5
verleden	<1	1	1	1	2
haven en industrie	<1	1	<3	1	2
afstand	3	1	0	1	<1
totaal	254	259	208	231	244

Een grote meerderheid van de respondenten noemt een term die kan worden geschaard onder de categorie 'sfeer en mensen'. Dit gaat op voor zowel de bewoners, bezoekers als niet-bezoekers. Woorden in deze categorie komen ruim twee maal zo vaak voor in vergelijking tot de tweede categorie (dynamiek). Veelgenoemde woorden zijn 'druk', 'gezellig', 'mooi' en 'levendig'. Het grootste gedeelte van de termen binnen deze categorie had een positieve lading. Een groot aantal woorden kan daarnaast geschaard worden onder het kopje 'dynamiek'. Er bestaat enigszins verschil in frequentie van termen die gaan over dynamiek tussen bewoners, bezoekers en niet-bezoekers: 34% van de bewoners noemt termen die gaan over dynamiek, tegenover 27% van de bezoekers en 17% van de niet-bezoekers. Een ruime meerderheid van termen die respondenten genoemd hebben in de categorie 'gebouwde omgeving, architectuur' gaat over de moderne hoogbouw. Wat betreft de categorie 'voorzieningen' heeft een meerderheid van de genoemde woorden te maken met winkelvoorzieningen. Ook markt, eet- en drinkgelegenheden en bioscoop wordt met regelmaat genoemd. De meeste woorden hebben een neutrale lading en zijn een benoeming van de voorzieningen die er zijn.

Waar in 2015 nog vaak termen werden genoemd die samenhangen met het thema 'ruimte en structuur', komen deze in 2017 een stuk minder voor. Ook termen binnen de categorie 'binding' zijn in 2017 een stuk minder vaak genoemd dan in 2015, evenals termen binnen 'water'. Termen omtrent 'dynamiek' worden ruim vier maal zo vaak genoemd dan in 2015, zoals 'dynamisch', 'diversiteit' en 'vernieuwend'. Andere categorieën die zijn gegroeid ten opzichte van 2015 zijn 'stad', 'activiteiten' en 'ontspanning en recreatie'.

Respondenten zijn vaker negatief dan positief wanneer het gaat over verkeer, maar ook over orde en netheid. Bij verkeer wordt veel genoemd dat de binnenstad voor voetgangers en fietsers soms lastig begaanbaar is en dat er daarnaast veel auto's zijn en te weinig of te dure parkeergelegenheden. Bij het thema orde en netheid komen woorden als 'rommelig', 'chaos' en 'onoverzichtelijk' regelmatig aan bod.

4.4 Oordeel over de diverse aspecten van levendigheid

Het begrip *levendigheid* kan veel verschillende aspecten omvatten. In de vragenlijst zijn een aantal van deze aspecten bevraagd aan de hand van inzichten uit de literatuur en uit beleidsstukken. Deze aspecten zijn opgedeeld in drie hoofdthema's: de sfeer, de mensen en de 'hardware'. In tabel 4.5 zijn de uitkomsten per thema weergegeven. Hierbij staat per stelling vermeld welk aandeel het met de stelling eens is. Bij negatief geformuleerde stellingen is het aandeel vermeld dat het ermee oneens is.

Tabel 4.5 *Percentage dat het eens of helemaal eens is met betreffende stellingen over diverse aspecten van levendigheid, uitgesplitst naar groep*

	bewoners	bezoekers	niet-bezoekers	totaal 2017	totaal 2015
de sfeer					
De binnenstad is voor mij bekend terrein	98	96	80	95	90
In de binnenstad is het overdag aangenaam verblijven **)	93	94	82	93	88
In de binnenstad zijn veel verschillende dingen te doen	93	92	75	91	84
In de binnenstad is altijd iets te beleven **)	89	85	69	84	74
Ik vind de binnenstad gezellig **)	81	78	72	78	74
In de binnenstad is het in de avond aangenaam verblijven **)	72	64	30	62	46
Ook als het regent is de binnenstad leuk om te bezoeken	61	56	33	54	43
Op sommige plekken in de binnenstad kom ik liever helemaal niet *)	56	56	23	53	42
gemiddelde met betrekking tot de sfeer	80	78	58	76	68
de mensen					
De binnenstad is een leuke plek om af te spreken met vrienden of familie	95	87	67	86	77
Het personeel in de horeca en in de winkels is meestal vriendelijk	84	84	77	83	75
In de binnenstad heerst meestal een aangename drukte	84	80	68	79	76
De binnenstad is leuk voor jong en oud	82	81	62	79	75
Ik vind het te druk in de binnenstad *)	73	71	58	70	67
De mensen op straat zijn meestal vriendelijk	66	68	54	66	56
Als de winkels gesloten zijn, is er bijna niemand op straat *)	51	41	24	40	31
gemiddelde met betrekking tot de mensen	76	73	59	72	65
de 'hardware'					
De historische gebouwen zijn belangrijk voor de sfeer van de binnenstad	92	91	93	91	87
De binnenstad heeft veel verschillende plekken met een andere sfeer, bijvoorbeeld rustige en drukke plekken, grote en kleine pleinen, historische en moderne plekken	85	85	85	85	83
In de binnenstad is het prettig om te lopen	76	76	61	75	66***
Vanaf de straat gezien hebben de gebouwen in de binnenstad een prettige uitstraling	76	69	65	69	70
De binnenstad is schoon en goed onderhouden	70	67	53	66	64
De binnenstad is aantrekkelijk vanwege het water	67	65	64	65	62
In de binnenstad is het prettig om te fietsen	62	60	36	58	66***
gemiddelde met betrekking tot de 'hardware'	75	73	65	73	72
gemiddelde van alle bovenstaande stellingen	78	75	61	74	68

*) Bij enkele negatief geformuleerde stellingen is juist het aandeel (helemaal) mee oneens geteld.

**) Deze stellingen komen (vrijwel) overeen met stellingen in de Binnenstadsmonitor.

***) In Binnenstadsmonitor 2015 was, in tegenstelling tot de huidige Binnenstadsmonitor, het oordeel over fietsen en lopen in de binnenstad in één stelling opgenomen.

Bij bovenstaande tabel kunnen verschillende conclusies worden getrokken. Allereerst zijn bewoners, bezoekers en niet-bezoekers gemiddeld gezien positiever dan in 2015 (onderste rij van Tabel 4.5). Gemiddeld 78% van de bewoners reageerde positief op de stellingen, tegenover 75% in 2015. Onder bezoekers is dat 75% tegenover 69% in 2015. Voor niet-bezoekers is dat

51% tegenover 57% in 2015. In totaal reageerde 74% positief op de stellingen in 2017; in 2015 betrof dit 68%.

Verder valt op dat niet-bezoekers een kritischere mening hebben over diverse aspecten van levendigheid dan bewoners en bezoekers. Dit is op zich niet verwonderlijk, aangezien zij niet of nauwelijks in de binnenstad komen. Opvallend is wel dat de niet-bezoekers vooral negatiever staan tegenover stellingen die gaan over de sfeer en de mensen. Het verschil tussen niet-bezoekers en de andere twee groepen is kleiner wanneer het gaat over de 'hardware' van de binnenstad. Een zelfde trend is waar te nemen in de cijfers van 2015. Vergeleken met 2015 zijn de drie groepen nauwelijks veranderd in hun oordeel over 'hardware'. Wat betreft de sfeer zijn met de drie groepen enigszins positiever geworden tussen 2015 en 2017, met name de bezoekers. Het oordeel over de mensen is tevens positiever geworden tussen 2015 en 2017, waarbij het oordeel van niet-bezoekers het meest is toegenomen qua positivisme.

Het aandeel van de respondenten dat vindt dat het 's avonds in de binnenstad aangenaam verblijven is, is met zestien procentpunten gestegen ten opzichte van 2015, waarbij elk van de drie groepen een hogere beoordeling gaven in 2017 dan in 2015. De gemiddelde tevredenheid met betrekking tot de sfeer is sinds 2015 gestegen met acht procentpunten. De gemiddelde tevredenheid over de mensen is met zeven procentpunten gestegen. De algehele tevredenheid over de 'hardware' is min of meer gelijk gebleven tussen 2015 en 2017.

Een van de aspecten van levendigheid is dat er op verschillende tijdstippen op de dag dingen te doen zijn in de binnenstad en dat er bovendien mensen op straat zijn. Zeker wat betreft de avonduren is hier nog ruimte voor verbetering. Mensen zijn hierover al meer tevreden dan in 2015, net name bewoners en bezoekers. Toch blijven de avonduren nog achter ten opzichte van overdag. Ongeveer een derde van de mensen die het overdag aangenaam verblijven vindt, vindt dit ook in de avond (in 2015 was dit ongeveer de helft). Opvallend is daarnaast dat het aantal respondenten dat vindt dat het ook als het regent leuk is om de binnenstad te bezoeken met maar liefst 11 procentpunten is gestegen ten opzichte van twee jaar geleden. Tussen 2013 en 2015 was juist een daling waargenomen op deze stelling van 7 procentpunten. Verder valt op dat steeds meer respondenten vinden dat er altijd iets te beleven is in de binnenstad, de toename tussen 2015 en 2017 betreft 10 procentpunten. Een laatste aandachtspunt zijn de plekken in de binnenstad waar respondenten liever niet komen. Voor 47% van de respondenten bestaan er plekken in de binnenstad waar zij liever niet komen.

Bij alle stellingen binnen de categorie 'de mensen' zijn respondenten positiever geworden ten opzichte van 2015. Zo is het percentage respondenten dat vindt dat de binnenstad een leuke plek is om af te spreken met vrienden of familie gestegen met 9 procentpunten ten opzichte van 2015. Het aandeel respondenten dat vindt dat het personeel in horeca en winkels meestal vriendelijk is, is gestegen met acht procentpunten. Ook zijn meer respondenten positiever over de vriendelijkheid van mensen op straat (+10 procentpunten) en het toenemende aantal mensen op straat als de winkels gesloten zijn (+9 procentpunten).

Vergeleken met de uitkomsten van de Binnenstadsmonitor 2015 zijn de respondenten in dit onderzoek een stuk positiever over de stellingen die ook in dit onderzoek zijn voorgelegd. In de Binnenstadsmonitor van 2015 gaf 88% aan dat het overdag aangenaam verblijven is in de binnenstad, 74% dat er altijd iets te beleven is in de stad, 74% dat er een gezellige sfeer hangt in de binnenstad en 46% dat men het 's avonds aangenaam verblijven vindt in de binnenstad. Al deze percentages liggen in het huidige onderzoek grofweg 5% tot 15% hoger dan in de Binnenstadsmonitor van 2015. Het kleinste verschil in antwoorden zien we 'de binnenstad heeft veel verschillende plekken met een andere sfeer': respondenten geven in dit onderzoek 2 procentpunten vaker aan het eens te zijn met deze stelling dan in de Binnenstadsmonitor van 2015. Het grootste verschil is te zien bij de stelling het aangenaam verblijven in de binnenstad 's avonds: het aantal respondenten dat het hier mee eens is ligt in het huidige onderzoek maar liefst 16 procentpunten hoger dan in de Binnenstadsmonitor 2015.

Bij de stellingen onder het thema 'hardware' vallen een aantal zaken op. Allereerst beoordelen vooral bewoners de aspecten van 'hardware' beter dan bezoekers en niet-bezoekers ten opzichte van 2015. Zo beoordelen bewoners de uitstraling van gebouwen vanaf de straat gezien hoger dan de andere twee groepen. De stelling over de verschillende plekken met een andere sfeer wordt echter aanzienlijk lager beoordeeld door bewoners. Verder is te zien dat respondenten positiever zijn over lopen in de binnenstad dan over fietsen in de binnenstad. Met name niet-bezoekers vinden het niet prettig om in de binnenstad te fietsen.

De niet-bezoekers wijken tamelijk sterk af met een negatiever oordeel. Niet-bezoekers moeten zeker niet naar de binnenstad gelokt worden als het daar nog drukker zou worden. Er zijn echter aspecten waarmee op het gebied van levendigheid winst behaald kan worden. De tevredenheid over aspecten die te maken hebben met veiligheid onder niet-bezoekers zijn ten opzichte van 2015 al sterk verbeterd, maar hier kan nog meer winst behaald worden. Nog steeds scoren niet-bezoekers aanzienlijk lager op het thema veiligheid ten opzichte van de andere twee groepen. Er is een aanzienlijke kans dat dit sterker samenhangt met imago of beeldvorming dan met persoonlijke ervaring, de niet-bezoekers komen immers niet of nauwelijks in de binnenstad. Waar nog relatief weinig niet-bezoekers in 2015 de mensen op straat en in winkels en horeca vriendelijk vonden, is dit percentage nu gestegen. Echter zijn hierin de verschillen tussen de drie groepen nog steeds groot en blijven de niet-bezoekers achter. Ook is het aandeel van de niet-bezoekers dat het te druk vindt in de binnenstad onverminderd hoog. Iets meer dan de helft van de niet-bezoekers is het *oneens* met de stelling dat de binnenstad te druk is. Onder bezoekers en bewoners is ruim 70% van de mensen het hiermee *oneens*. Ook zijn er in vergelijking met bewoners en bezoekers relatief veel niet-bezoekers die liever niet op sommige plekken in de stad komen.

Gezinnen met kinderen

De beoordeling van gezinnen met thuiswonende kinderen verschilt nauwelijks van de beoordeling van Rotterdammers in het algemeen. Verder vinden gezinnen met thuiswonende kinderen vaker dat historische gebouwen belangrijk zijn voor de sfeer in de stad en vinden zij het vaker prettig om te lopen in de binnenstad. Ook vinden gezinnen met thuiswonende kinderen vaker dat de gebouwen in de binnenstad vanaf de straat gezien een prettige uitstraling hebben. Gezinnen met thuiswonende kinderen vinden het echter minder prettig om in de binnenstad te fietsen in vergelijking met Rotterdammers in het algemeen (53% versus 58%).

4.5 Aanvullende meningen over de diverse aspecten van levendigheid

In de vorige paragraaf kwamen een aantal stellingen aan bod waarvoor respondenten konden aangeven in welke mate zij het hiermee (on)eens waren. Na elk blok van stellingen kon men in eigen woorden een toelichting geven. Respondenten geven meer dan eens aan dat zij de stellingen niet eenduidig kunnen beoordelen, omdat de verschillen tussen de verschillende buurten groot zijn. In onderstaande zullen verschillende toelichtingen van respondenten worden besproken, ingedeeld naar thema.

Sfeer

In het algemeen wordt veelal genoemd door respondenten dat Rotterdam in ontwikkeling is en op de goede weg is. 'Gezellig' is echter niet bij alle respondenten het eerste woord waar men Rotterdam mee associeert, omdat de stad te groot is om gezellig te zijn. De binnenstad wordt wel vaak als bruisend ervaren. Hierbij maken zij een duidelijk onderscheid tussen overdag en 's avonds. Veel respondenten vinden het overdag aanzienlijk gezelliger dan 's avonds. Veelal wordt drukte geassocieerd met gezelligheid, maar een groot deel van de respondenten zegt dat zij af en toe rust ook kunnen waarderen. Als het regent vinden veel respondenten de binnenstad minder gezellig, hierbij wordt met regelmaat genoemd dat er (te) weinig overdekte (winkel)gebieden zijn. Wel geven ook veel respondenten aan dat het in vrijwel geen enkele stad prettig verblijven is als het regent. Verder wordt vaak vermeld dat de sfeer verschilt per buurt in de binnenstad. Katendrecht, Oude Noorden, Meent, Kop van Zuid, Scheepskwartier, Witte de

Withstraat en Pannekoekstraat zijn plaatsen die door meerdere respondenten als gezellig worden ervaren. Lijnbaan, Coolsingel, Hoogstraat, Schouwburgplein en Stadhuisplein zijn plaatsen die diverse respondenten minder aantrekkelijk vinden en soms zelfs liever vermijden. Daarnaast wordt als nadeel genoemd dat de binnenstad te veel is opgedeeld in losse delen en dat eenheid ontbreekt. Respondenten wijzen erop dat door deze gebrekkige verbinding tussen gebieden het voor buitenstaanders lastig kan zijn de mooie delen van de binnenstad te ontdekken.

Verkeer

Net als in 2015 vormt het verkeer voor velen een duidelijk minpunt: het is te druk en dit kan tot gevaarlijke situaties leiden. Men ervaart dat het verkeer regelmatig vastloopt als gevolg van grote evenementen en het afsluiten van wegen. Bovendien worden de verkeersnormen slecht nageleefd, wat zorgt voor ergernissen, en heeft men last van benzinedampen in de binnenstad. Veel respondenten opperen om de binnenstad autoluw of zelfs autovrij te maken. Daarnaast vindt men parkeren erg duur in de binnenstad. Wandelen en (vooral) fietsen in de binnenstad wordt, op enkele plekken na, als onveilig ervaren. Gemotoriseerde voertuigen zorgen voor gevaarlijke situaties en uitlaatgassen zorgen ervoor dat sommige respondenten het niet prettig vinden om in de stad te lopen of fietsen. Veel respondenten zouden meer ruimte willen hebben voor fietsers en voetgangers. Opvallend is dat relatief veel respondenten klagen over het toegenomen aantal fietsers dat tegen de richting in fietst. Ook vindt men dat men vaak lang voor verkeerslichten moet wachten.

Drukke

Evenals in 2015 wordt drukte zeer uiteenlopend beleefd door respondenten: sommigen houden van drukte, anderen mijden dit liever. De een vindt het niet te druk of wil juist meer drukte (wereldstadgevoel), de ander vindt het vaak te druk en wil juist meer rust, terwijl een derde groep de keuzevrijheid van drukke en rustige plekken waardeert. Veel respondenten erkennen dat het overdag druk genoeg is, maar na sluitingstijden en in de avond op veel plaatsen uitgestorven. Dit is volgens een aantal respondenten wel verbeterd in de afgelopen jaren: zij vinden dat het in de avonden langzaam gezellig drukker wordt. Verder wordt veelal ervaren dat het in de weekenden juist te druk is. Het gebrek aan drukte in de avond wordt door respondenten soms geassocieerd met hangjongeren, onguire types en criminaliteit. Drukke gaat veelal over mensen, maar ook meer dan eens over geluid, bouwactiviteiten en autoverkeer. Verder vermijdt een redelijk aantal respondenten grote evenementen, omdat zij dit te druk vinden.

Aanbod

Het winkel- en horeca aanbod wordt zeer verschillend beoordeeld. Aan de ene kant als hoogwaardig en gezellig, maar aan de andere kant als een 'fastfoodparadijs' en te commercieel en grootschalig. Hierbij wordt regelmatig als nadeel genoemd dat er te weinig ruimte is voor kleine winkeltjes en alternatieve concepten. Ook vindt men de focus te veel liggen op winkelen; terrassen, groen, speeltuintjes, kunst en cultuur krijgen te weinig aandacht in de binnenstad volgens veel respondenten. Over (culturele) evenementen is men sterk verdeeld, de een vindt het goed ('er is vaak wat te doen, voor ieder wat wils'). De ander vindt het echter te druk en te veel ('niet alles hoeft groots en massaal'). Veel respondenten ervaren dat de evenementen vooral plaats vinden in het weekend en de zomer, en te weinig 's avonds en in de winter. Ten slotte geeft een groot deel van de respondenten aan dat het goed vertoeven is in de binnenstad voor jongeren. Kleine kinderen en ouderen komen echter minder aan hun trekken in de binnenstad.

Mensen

Respondenten zijn over het algemeen niet heel positief over de vriendelijkheid van mensen op straat in de binnenstad. Sommigen vinden mensen op straat vriendelijk en aardig, maar een meerderheid van de respondenten vindt dat mensen op straat steeds asociaal worden. Een ander deel van de respondenten vindt mensen op straat niet per se onvriendelijk, maar noemt daarbij dat mensen anoniem, onpersoonlijk en gehaast zijn. Deels omdat mensen vaak met hun mobiele telefoon bezig zijn. De vriendelijkheid van personeel in winkels wordt als wisselend ervaren. Het loopt erg uiteen tussen verschillende delen van de stad, maar ook tussen horecagelegenheden en winkels. In de ene winkel of horecagelegenheid is vriendelijk en

behulpzaam, terwijl personeel op andere plekken ongeïnteresseerd en onbeschoft is. Enkele respondenten reageren daarnaast op de variëteit aan mensen, waarbij wordt genoemd dat het te multicultureel is en er bovendien te veel jongeren zijn. Ouderen zouden zich niet meer thuis voelen door de vele jongeren en het daarop aangepaste aanbod aan voorzieningen en als het ware verdrongen worden uit de binnenstad. Daarnaast zou de binnenstad minder leuk zijn voor ouderen door de gehaaste mentaliteit in winkels, doordat het te gevaarlijk is en er te weinig rustplaatsen (bankjes) zijn.

Schoon, heel en veilig

Veel respondenten vinden dat de stad schoner zou moeten kunnen zijn, maar erkennen dat 'de mensen' zelf de veroorzakers zijn van het vuil. Daarbij wordt vermeld dat een kleine groep mensen de veroorzakers zijn van vuil op straat. Veel mensen noemen dat de stad in de afgelopen jaren een stuk schoner en netter is geworden, maar dat het nog steeds niet schoon genoeg is. Een kleine groep geeft complimenten aan de gemeente voor het goed schoonhouden van zo'n grote stad. Ergernissen betreft vuil gaan vooral over: sigaretten, zwerfvuil, kauwgom, overvolle prullenbakken en wildplassers. Daarnaast wordt vaak genoemd dat de binnenstad een 'bouwput' is: veel plekken zijn opengebroke en stoeptegels en straatstenen liggen gevaarlijk. Wat betreft de veiligheid geeft een redelijk groot deel van de respondenten aan dat ze zich vooral 's avonds en 's nachts minder veilig voelen. Een deel van deze mensen vermijdt plekken in de stad, zoals het Lijnbaankwartier en het Stadhuisplein. Sommige respondenten brengen hun gevoel van onveiligheid in verband met hun leeftijd, geslacht ('als vrouw zijnde') en gezelschap ('alleen niet veilig, samen wel'). Een kleiner deel geeft aan dat ze zich altijd veilig voelen in de binnenstad.

Gebouwen

De meningen van respondenten over de gebouwen in de binnenstad lopen enorm uiteen. Een aanzienlijk deel van de mensen vindt dat de diversiteit aan architectuur (zowel historisch als modern) Rotterdam ten goede komt. Dit onderscheidt Rotterdam van andere grote Nederlandse steden. Vaak wordt hier wel bij vermeld dat historische gebouwen meer gekoesterd moeten worden. Sommigen zijn erg te spreken over de skyline van Rotterdam. Anderen zijn van mening dat in de binnenstad teveel hoge gebouwen staan, gemaakt van glas en beton. Dit zorgt volgens hen voor een kille uitstraling en leidt tot krachtige windstoten in kleine doorgangen tussen de hoge gebouwen. Deze groep respondenten pleit er dan ook voor om de binnenstad niet vol te bouwen en juist meer intieme plekjes met groen aan te leggen. Een deel van de respondenten geeft aan dat sommige gebouwen in de binnenstad slecht zijn onderhouden; een likje verf, het repareren van kapotte gevels en het aantrekkelijker maken van zij- en achterkanten van deze gebouwen zou wonderen doen. Verder vindt een groep respondenten dat de plinten in de binnenstad niet overal aantrekkelijk zijn. Sommige plinten mogen aantrekkelijker gemaakt worden, volgens hen.

Water

Evenals in 2015 associëren respondenten water voornamelijk met de Maas. In het algemeen vinden respondenten dat het binnenwater te weinig benut wordt en bovendien te weinig zichtbaar en toegankelijk is. Hierbij wordt genoemd dat het lijkt alsof de stad zich van het water heeft afgekeerd. Een deel van de respondenten stelt voor om de kades van de Maas beter te benutten voor recreatiedoeleinden.

4.6 Tevredenheid met zaken die samenhangen met levendigheid

Een belangrijk aspect voor de mate van levendigheid van de Rotterdamse binnenstad is de kwaliteit van en het aanbod aan voorzieningen. In tabel 4.6 staan de zaken die aan de respondenten zijn voorgelegd.

Tabel 4.6 Percentage tevreden of zeer tevreden met diverse zaken met betrekking tot de Rotterdamse binnenstad (gesorteerd van hoogste naar laagste score), uitgesplitst naar groep

	bewoners	bezoekers	niet-bezoekers	totaal 2017	totaal 2015
cafés en restaurants	92	94	84	93	86
Winkels	87	88	89	88	87
culturele instellingen (muziekpodia, musea, theaters, galleries etc.)	85	93	73	83	76
de afwisseling aan voorzieningen, zoals woningen, kantoren, winkels, culturele instellingen, cafés, etc.	82	80	69	79	77
Terrassen	84	75	83	76	74
culturele activiteiten in de buitenlucht	71	69	48	68	63
plekken waar je lekker buiten kunt zitten (niet terrassen)	60	51	47	52	49
het groen (bomen en planten)	51	48	58	49	53
clubs en discotheken	44	40	24	39	41
sportactiviteiten om naar te kijken	45	39	29	39	37
mogelijkheden om zelf buiten te sporten	51	34	20	34	35
gemiddelde van alle bovenstaande	68	65	57	64	61

Over het algemeen zijn meer mensen *wel* tevreden dan dat er *niet* tevreden zijn over het aanbod aan voorzieningen in de binnenstad. Echter is er ook een relatief groot aandeel van de respondenten dat weet niet/geen mening heeft ingevuld. Dit aantal is aanzienlijk groter bij deze vraag dan bij andere vragen in de enquête. Vooral op de categorie clubs en discotheken, sportactiviteiten om naar te kijken, mogelijkheden om zelf buiten te sporten en culturele activiteiten in de buitenlucht hebben veel respondenten weet niet/geen mening ingevuld. Dit is te verklaren doordat dit activiteiten zijn die niet door iedereen worden bezocht. Ook hier is de terugkerende trend te zien van niet-bezoekers die veelal lager scoren dan bewoners en bezoekers en dus minder tevreden zijn over de voorzieningen. Bewoners zijn vaker tevreden over de verschillende voorzieningen in de binnenstad dan de andere twee groepen. Bezoekers zijn echter meer tevreden dan bewoners over cafés en restaurants en culturele instellingen. De verschillen zijn hier echter wat kleiner dan bij stellingen die eerder aan bod kwamen. Een mogelijke oorzaak hiervan kan zijn dat in eerdere stellingen meer naar een persoonlijk oordeel werd gevraagd ('ik vind de binnenstad gezellig' etc.).

Eerder in dit onderzoek kwam al naar voren dat winkelen de nummer één reden is om de binnenstad te bezoeken. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Rotterdammers het meest tevreden zijn met het winkelaanbod. Cafés en restaurants scoren vrijwel even hoog wat betreft de tevredenheid. Vooral de bezoekers zijn hier erg tevreden over, maar liefst 94% van hen geeft aan tevreden of erg tevreden te zijn met het horeca-aanbod. In vergelijking tot twee jaar geleden doet de horeca het nu iets beter dan het winkelaanbod, in 2015 waren de Rotterdammers namelijk nog het vaakst tevreden over het winkelaanbod. Waar in 2015 de bewoners meer tevreden waren over de culturele instellingen dan bezoekers, is er nu een tegengestelde ontwikkeling te zien. Niet-bezoekers blijven het minst tevreden over culturele instellingen, alhoewel hun oordeel positiever is geworden. Verder valt op dat niet-bezoekers aanzienlijk minder vaak tevreden zijn over het sportaanbod, zij beoordelen mogelijkheden om zelf buiten te sporten en sportactiviteiten om naar te kijken lager dan de overige twee groepen. Ook clubs en discotheken worden duidelijk minder positief beoordeeld door niet-bezoekers dan de overige twee groepen.

In vergelijking tot de tevredenheid over voorzieningen in 2015 valt op dat de cijfers in 2017 net iets hoger lijken te liggen. Wel is er een daling in tevredenheid te constateren voor de groenvoorziening in Rotterdam. Tussen 2013 en 2015 was tevens sprake van een daling over de tevredenheid omtrent groenvoorziening. Over deze onderdelen zijn vrijwel alle drie de groepen matig tevreden in 2017. Hier liggen dan ook mogelijkheden tot verbetering.

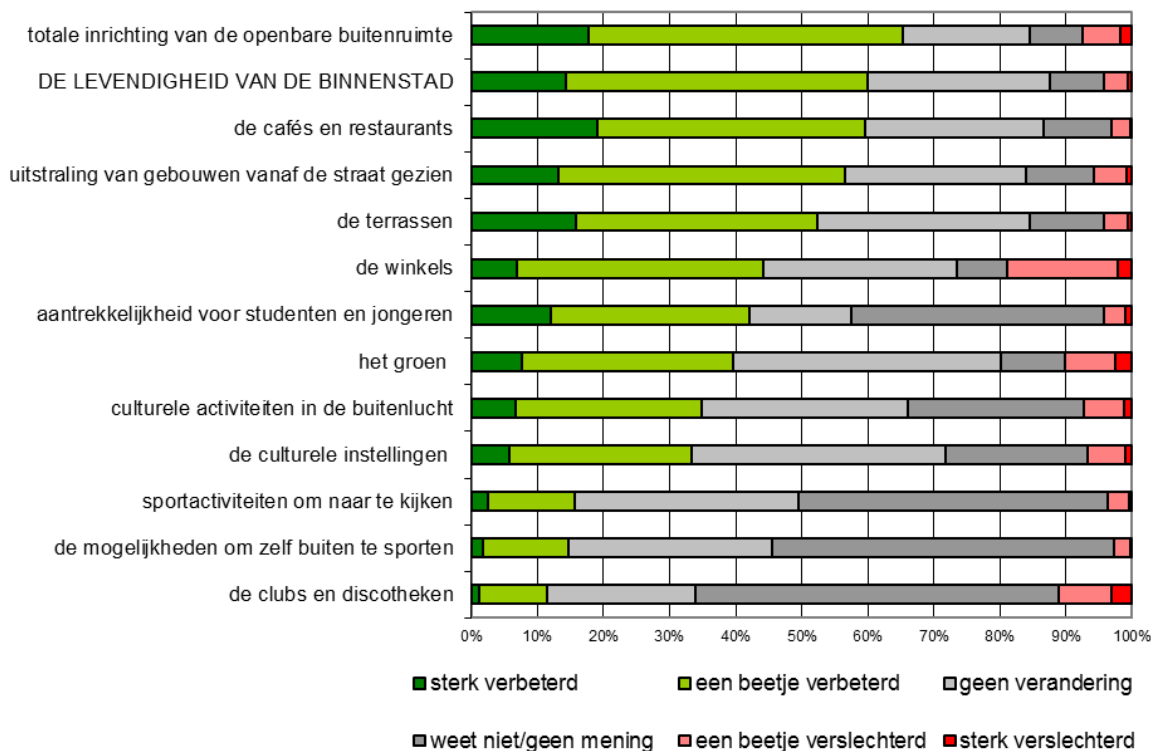
Gezinnen met thuiswonende kinderen verschillen nauwelijks van Rotterdammers in het algemeen over bovenstaande zaken met betrekking tot de binnenstad. Het grootste verschil ligt bij de beoordeling over plekken waar je lekker buiten kunt zitten (niet terrassen): 49% van de gezinnen met thuiswonende kinderen is hier (zeer) tevreden over, tegenover 52% van de overige Rotterdammers. Verder zijn gezinnen met thuiswonende kinderen enigszins meer tevreden over culturele activiteiten in de buitenlucht en het groen (resp. 2 procentpunten en 1 procentpunt). Rotterdammers in het algemeen zijn juist enigszins meer tevreden met de winkels (1 procentpunt), culturele instellingen (1 procentpunt) en mogelijkheden om zelf buiten te sporten (2 procentpunten).

4.7 Veranderingen in de diverse aspecten van levendigheid

De onderwerpen die in de vorige twee paragrafen zijn genoemd, komen deels terug bij de vraag of men een verandering heeft geconstateerd in de afgelopen drie jaar. Dit is in feite de meest directe vraag naar een evaluatief oordeel: hebben de beleidsinspanningen inderdaad geleid tot een verbetering van de levendigheid? Zoals eerder gezegd, zijn de genoemde onderwerpen (die van belang zijn voor de levendigheid) gebaseerd op literatuur en/of beleidsstukken. Onderstaande figuur biedt een visuele weergave van de uitkomsten.

Figuur 4.1 Mate waarin verandering is bemerkt in diverse aspecten van de levendige binnenstad, gesorteerd van hoogste naar laagste score voor 'verbeterd' (donker- en lichtgroen)

Bij voorgaande figuur kunnen verschillende conclusies worden getrokken. Bij de totale omschrijving van 'de levendigheid in de binnenstad' geeft 60% van de respondenten aan dat deze is verbeterd ten opzichte van twee jaar geleden. In 2015 bedroeg dit percentage nog 42%, er is dus een sterk stijgende trend te zien. Dit aandeel is vele malen hoger dan de 4% van de respondenten dat een verslechtering heeft geconstateerd. 28% geeft aan geen verandering te hebben opgemerkt in de afgelopen twee jaar en de overige 8% weet het niet of heeft hier geen mening over. Ook bij de diverse deelaspecten is het aandeel dat geen mening heeft over het onderwerp behoorlijk hoog. Dit kan ermee samenhangen dat niet van elk aspect door iedere respondent gebruik wordt gemaakt. Zo zal niet iedereen makkelijk een oordeel kunnen vellen over de clubs en discotheken, aangezien simpelweg niet elke doelgroep hier komt. Hetzelfde geldt voor de aantrekkelijkheid voor studenten en jongeren. Door dit grote aandeel dat geen mening heeft over bepaalde aspecten van levendigheid komt het slechts enkele keren voor dat een meerderheid verbetering constateert.

Voor de totale inrichting van de buitenruimte constateert men het duidelijkst een verbetering. Ook bij cafés en restaurants en bij uitstraling van gebouwen vanaf de straat gezien wordt vaak een verbetering geconstateerd. Bij mogelijkheden om zelf buiten te sporten en clubs en discotheken zien respondenten weinig verbetering in de afgelopen twee jaar. In het algemeen valt op dat er vooral veel verbeteringen worden waargenomen die betrekking hebben op het fysieke vlak, terwijl verbeteringen van programmatische aard minder opvallen. Daarnaast valt op dat het aandeel dat geen mening heeft over bepaalde aspecten aanzienlijk hoger is bij onderwerpen die gaan over het aanbod van sport en cultuur.

Respondenten constateerden het vaakst een verslechtering bij de winkels, clubs en discotheken en het groen. Het aandeel van de respondenten dat verslechtering constateerde op een bepaald

onderwerp ligt hierbij nergens boven de 20%. Opvallend is dat onderwerpen waar men minder vaak van aangeeft een verbetering te hebben geconstateerd, ook minder vaak worden gezien als verslechterd ten opzichte van drie jaar geleden. Terwijl relatief veel onderwerpen die vaker als verbeterd worden beschouwd ook vaker als verslechterd worden gezien. Dit is te verklaren door het hoge aandeel van de respondenten dat over bepaalde onderwerpen geen mening heeft. Hierdoor zijn de percentages verbeterd en verslechterd namelijk een stuk lager dan bij onderwerpen waar men veelal wel een mening over heeft.

De uitkomsten van bovenstaande figuur zijn uit te splitsen naar groepen. In de onderstaande tabel is een onderscheid gemaakt tussen bewoners, bezoekers en niet-bezoekers. De percentages gaan over het aandeel dat een verbetering heeft geconstateerd. Over het algemeen geldt dat bewoners meer verbetering hebben gemerkt in de diverse aspecten van levendigheid dan bezoekers en niet-bezoekers. Respondenten constateerden op vrijwel elk onderdeel vaker een verbetering ten opzichte van de meting in 2015. Opvallend is dat relatief weinig respondenten vinden dat 'sportactiviteiten om naar te kijken', 'de mogelijkheden om zelf buiten te sporten' en 'de clubs en discotheken' zijn verbeterd. Volgens respondenten zouden met name deze drie aspecten verbeterd kunnen worden.

Tabel 4.7 Percentage dat het antwoord 'sterk verbeterd' of 'een beetje verbeterd' geeft over diverse aspecten van de levendige binnenstad (gesorteerd van hoogste naar laagste score), uitgesplitst naar groep

	Bewoners	bezoekers	niet-bezoekers	totaal 2017	totaal 2015
de totale inrichting van de openbare buitenruimte (bestrating, groen, bankjes etc.)	73	66	49	65	60
de levendigheid in de binnenstad	68	62	34	60	49
de cafés en restaurants	72	61	35	60	42
de uitstraling van gebouwen, vanaf de straat gezien	62	57	43	57	52
de terrassen	70	53	33	52	40
de winkels	48	45	31	44	36
de aantrekkelijkheid voor studenten en jongeren	53	43	24	42	33
het groen (bomen en planten)	53	39	33	40	37
culturele activiteiten in de buitenlucht	41	36	18	35	28
de culturele instellingen (muziekpodia, musea, theaters, galeries, etc.)	36	34	21	33	29
sportactiviteiten om naar te kijken	18	16	7	16	17
de mogelijkheden om zelf buiten te sporten	23	15	9	15	16
de clubs en discotheken	16	11	7	11	12
gemiddelde van alle bovenstaande onderwerpen	47	41	24	41	35

4.8 Ruim een zeven voor de levendigheid van de binnenstad

Rotterdamers geven de binnenstad van Rotterdam een 7,5 wanneer het gaat over de levendigheid. Deze levendigheid van de binnenstad kan natuurlijk veel verschillende zaken omvatten, het is dan ook aan de respondent om deze vraag zelf te interpreteren. In 2015 beoordeelden de Rotterdamers de binnenstad met een 7,2, in 2017 is de beleving van de levendigheid van de binnenstad dus licht verbeterd. Het aandeel van de respondenten dat een onvoldoende geeft aan de levendigheid is behoorlijk gedaald van 8% in 2015 naar 3% in 2017. Daarnaast geven aanzienlijk meer mensen een 8 of hoger als rapportcijfer. Hierbij is vooral opvallend dat bezoekers en niet-bezoekers veel vaker een 8 of hoger geven als rapportcijfer in

vergelijking tot twee jaar geleden. Een kleine kanttekening: juist bij de groep niet-bezoekers zal dit oordeel wellicht meer gebaseerd zijn op imago of beeldvorming dan op persoonlijke ervaring. In 2015 gaf 37% van de niet bezoekers een 8 of hoger, in 2017 is dit gestegen naar 45%. Bewoners oordelen verder nog altijd het meest positief, gevolgd door bezoekers en ten slotte niet-bezoekers. We kunnen dus concluderen dat er een verbetering is waar te nemen in de waardering van de levendigheid van de binnenstad van Rotterdam.

Tabel 4.8 Rapportcijfers voor de levendigheid van de binnenstad, in procenten, uitgesplitst naar groep

	bewoners	bezoekers	niet-bezoekers	totaal 2017	totaal 2015
rapportcijfer	7,6	7,5	7,3	7,5	7,2
aandeel onvoldoende (5 of lager)	5%	3%	4%	3%	8%
aandeel 8 of hoger	60%	55%	45%	54%	42%

4.9 Redenen voor het *niet* bezoeken van de binnenstad

Het aantal respondenten dat heeft aangegeven (bijna) nooit de binnenstad te bezoeken is laag, namelijk 40 respondenten. Desondanks wordt zeer divers geantwoord op de vraag waarom zij de binnenstad (bijna) nooit bezoeken. De redenen die het vaakst worden genoemd zijn dat men voldoende voorzieningen heeft in de eigen buurt en dat men de binnenstad te druk vindt. Dezelfde redenen werden ook het vaakst genoemd in het onderzoek van 2015. Kennelijk kan voor de groep die aangeeft voldoende voorzieningen te hebben in de eigen buurt de binnenstad niet voldoende extra's bieden die ervoor zorgen dat men naar de binnenstad gaat. Daarnaast geven mensen vaak aan dat ze de binnenstad ongezellig, vies/slecht onderhouden of onveilig vinden. Op grond van deze redenen is het te bezien of het wel zo makkelijk is om deze groep niet-bezoekers naar de binnenstad te bewegen, zeker omdat blijkt dat deze mensen vaak verder uit het centrum wonen en daarnaast vaak ouderen zijn. Ook geven veel respondenten persoonlijke omstandigheden aan als reden om de binnenstad niet te bezoeken, zoals problemen met gezondheid en gebrek aan tijd. Deze bevinding komt tevens overeen met het onderzoek van 2015.

4.10 Suggesties voor het verbeteren van de levendigheid

De vraag naar hoe de binnenstad van Rotterdam levendiger gemaakt kan worden, was een open vraag. Dit betekent dat respondenten helemaal in eigen interpretatie en woorden konden antwoorden. De ingevulde antwoorden zijn heel uiteenlopend en gaan in op verschillende thema's en aspecten. Zo'n 16% van de respondenten vindt dat er niets hoeft te veranderen ter bevordering van de levendigheid, weet het niet of heeft hier geen mening over. Relatief weinig respondenten (5%) hebben deze vraag niet ingevuld.

Uit de antwoorden blijkt dat een groot aantal suggesties gaan over een beter aanbod van winkels, betere spreiding van winkels en ruimere openingstijden. Daarnaast vindt een aantal respondenten dat er iets gedaan moet worden aan de leegstand van winkelpanden. Respondenten dragen ook als suggestie aan dat het gezelliger moet worden in de binnenstad na sluitingstijd van de winkels. Het weren van auto's in bepaalde gebieden van de binnenstad wordt ook veelvuldig genoemd door respondenten als suggestie voor het verbeteren van de levendigheid. Vaak wordt dit samen genoemd met meer ruimte voor voetgangers.

Daarnaast komen verbetering/vermeerdering van het groen in de binnenstad en vermeerdering van culturele evenementen voor zowel jongeren en ouderen vaak aan bod. Een deel van de respondenten is positief over de toegenomen hoeveelheid groen in de binnenstad de afgelopen jaren, maar pleit voor nog meer groen. Verder zouden relatief veel respondenten een groter aanbod willen van buitenevenementen en activiteiten in de avonden. Specifiek werd met enige regelmaat geopperd om de 'Dance Parade' weer te organiseren.

Verder zouden er volgens respondenten verschillende plekken in de binnenstad aangepast moeten worden in het kader van het verbeteren van de buitenruimte. Hierbij wordt vaker vermeld dat de binnenstad beter toegankelijk zou moeten zijn voor mindervaliden en blinden. Ook openbare toiletten, meer ruimte en het aanpakken van Lijnbaankwartier wordt met enige regelmaat genoemd. Meer betaalbare woningen en een betere mix van wonen, werk en winkels zou tevens meer aandacht moeten krijgen volgens respondenten om de levendigheid te vergroten.

Uit veel antwoorden blijkt dat er een hang is naar wat kleinschaligere en authentiekere activiteiten. Men noemt hierbij ambachtelijk werk, straathandel en speciaalzaakjes en boetiekjes. Ook wordt veel benoemd dat er een verlangen is naar gezelligheid, een goede sfeer en kleinschaligheid. Regelmatig komt een afkeer naar voren tegen grote winkelketens en fastfoodrestaurants. Daarnaast is er behoefte aan kunst en rariteiten. Hierbij wordt enkele keren genoemd dat hiervoor niet zoveel (beperkende) regeltjes moeten gelden. Andere respondenten geven juist aan dat zij meer nadruk willen op handhaving van regels.

In onderstaande tabel (tabel 4.9) staan de antwoorden ingedeeld in (een klein aantal) categorieën. Hierbij is een indeling gemaakt in bewoners, bezoekers en niet-bezoekers. Niet-bezoekers hechten meer waarde aan goedkopere en/of betere parkeermogelijkheden dan de overige twee groepen. Wellicht zijn dit redenen waarom zij vooralsnog niet naar de binnenstad komen. Ook hebben zij vaker niets ingevuld en vinden zij vaker dat er niets veranderd hoeft te worden of hebben vaker geen mening. Wanneer het gaat over meer winkels/horeca en ruimere openingstijden, valt op dat vooral bewoners en bezoekers dit belangrijk vinden ter verbetering van de levendigheid. Ook het weren van auto's, het vermeerderen van wandelgebied en het vermeerderen van groen vinden deze twee groepen belangrijker dan niet-bezoekers.

Tabel 4.9 Suggesties voor het verbeteren van de levendigheid, in procenten, uitgesplitst naar groep

	bewoners	bezoekers	niet-bezoekers	totaal
meer/betere mix van winkels/horeca, betere verspreiding/ruimere openingstijden	15	16	6	14
auto's weren/meer wandelgebied/beter bereikbaar met fiets of ov	11	14	9	13
meer groen	12	13	8	12
meer cultuur/evenementen/muziek/activiteiten voor jongeren en ouderen	10	13	9	12
Overig	6	5	8	6
verbeteren buitenruimte	7	5	3	5
verbeteren veiligheid/meer toezicht	7	3	6	4
meer gratis zitgelegenheden	4	4	2	4
meer (betaalbaar) wonen	3	2	<1	2
verbinden gebieden	1	2	1	2
schoner/netter	3	2	2	2
goedkoper/beter parkeren	1	1	4	1
mensen/toeristen aantrekken/bekendheid creëren	1	1	1	1
niets veranderen/weet niet/geen mening	14	14	32	16
niets ingevuld	4	4	10	5
totaal	7	7	7	7

5 Samenvatting en conclusie: wederom verbetering in de levendigheid van de binnenstad

Dit onderzoek is ingegaan op de mate van levendigheid in de binnenstad van Rotterdam. Hierbij is eerst gekeken naar het begrip levendigheid aan de hand van literatuur en beleidsstukken. Hierna is een vragenlijst uitgezet onder bewoners, bezoekers en niet bezoekers van de binnenstad van Rotterdam. Vragen gingen over (niet-)bezoek aan de binnenstad en ervaren levendigheid. In dit afsluitende hoofdstuk zullen de resultaten van het onderzoek worden samengebracht. In het laatste deel van dit hoofdstuk worden de oorspronkelijke onderzoeksvragen beantwoordt ter samenvatting.

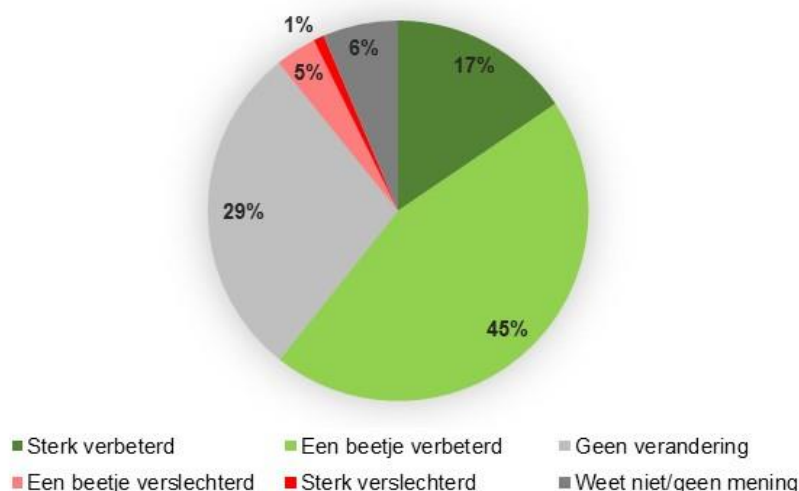
5.1 Bezoek en niet-bezoek van de binnenstad

Het gebied dat het meest bezocht wordt door Rotterdammers is Lijnbaarkwartier/Coolsingel. Dit is niet verwonderlijk aangezien de voornaamste activiteit waarvoor Rotterdammers *wel* naar de binnenstad komen winkelen is en winkels zich vooral in dit gebied bevinden. Daarnaast komen mensen vaak naar de binnenstad om een café, restaurant en/of discotheek te bezoeken of om een bioscoop, theater en/of poppodium te bezoeken. Minder vaak komen mensen naar de binnenstad om te werken, sporten of studeren. De belangrijkste reden voor mensen om de binnenstad *niet* te bezoeken is de aanwezigheid van voldoende voorzieningen in de eigen buurt. Daarnaast wordt regelmatig genoemd dat men de binnenstad te druk vindt.

5.2 Veranderingen in de levendigheid

In de vragenlijst is een vraag gesteld die expliciet ingaat op veranderingen in de afgelopen drie jaar op het gebied van levendigheid. Zoals in onderstaande figuur te zien is, geeft 62% van de respondenten aan dat de algehele levendigheid is verbeterd in de afgelopen drie jaar, in 2015 lag dit percentage nog op 49%. Het aandeel van de respondenten dat een verslechtering constateerde is lichtelijk afgenomen van 7% in 2015 tot 6% in 2017. Gemiddeld zien bewoners meer verbetering dan de andere twee groepen, waarbij vooral de groep niet-bezoekers achterblijft.

Figuur 5.1 Mate waarin verandering is bemerkt in de levendigheid van de binnenstad, in procenten

Men constateerde het vaakst een verbetering op het gebied van totale inrichting van de openbare buitenruimte en de levendigheid van de binnenstad. Er is hierin vooruitgang geboekt wanneer het gaat over het doel 'verlevendigen' zoals geformuleerd in het Collegewerkprogramma 2014-2018 (*Binnenstad als City Lounge 2014-2018*), waarbij men inzet op aanpak van de buitenruimte. Uit de open antwoorden blijkt dat men onder andere de Binnenrotte, Witte de Withstraat, de Nieuwe Binnenweg, het Laurenskerkplein, Kop van Zuid, het Grotekerkplein, het Centraal Station en het Kruisplein sterk verbeterde plekken vindt. Er zijn daarnaast aanzienlijk meer respondenten die een verbetering zien op het gebied van cafés en restaurants dan respondenten die een verslechtering zien. Ook voor de uitstraling van gebouwen vanaf de straat gezien hebben veel respondenten aangegeven een verbetering te hebben gezien in de afgelopen drie jaar.

Opvallend is het grote aandeel respondenten dat een verslechtering constateert wanneer het gaat over het winkelaanbod. Hier was ook sprake van in 2015. Bijna 20% van de respondenten geeft aan in de afgelopen drie jaar een verslechtering te hebben gezien. Hierbij wordt in de open antwoorden vaak gewezen op verschriving van divers aanbod (te veel grote ketens en te weinig kleine boetiekjes) en veel leegstand van winkels. Echter geeft een meerderheid van de respondenten aan dat het winkelaanbod is verbeterd. Ten opzichte van 2015, constateren in 2017 meer respondenten voornamelijk een verbetering in de levendigheid van de binnenstad (60% in 2017 t.o.v. 40% in 2015), de totale inrichting van de openbare buitenruimte (65% in 2017 t.o.v. 52% in 2015) en het groen 40% in 2017 t.o.v. 28% in 2015). De laatste sluit aan bij de doelstelling 'vergroenen' uit het Collegewerkprogramma 2014-2018.

5.3 Gezinnen met kinderen

In dit onderzoek is specifieke aandacht besteed aan gezinnen met thuiswonende kinderen in Rotterdam. Er zijn geen grote verschillen gevonden in gegeven antwoorden tussen gezinnen met thuiswonende kinderen en overige Rotterdammers. Gezinnen met thuiswonende kinderen doen net iets minder vaak activiteiten in de binnenstad, bezoeken de binnenstad vaker enkel in het weekend en komen minder vaak in bijna delen van de binnenstad dan overige Rotterdammers. Daarnaast verschillen gezinnen met thuiswonende kinderen nauwelijks van overige Rotterdammers in hun mening omtrent 'sfeer', 'mensen' en 'hardware' in de binnenstad. Opvallend is wel dat gezinnen met thuiswonende kinderen het vaker te druk vinden in de binnenstad. Daarnaast vinden zij de binnenstad minder prettig om te fietsen en juist prettiger om te lopen dan overige Rotterdammers. Verder zijn gezinnen met thuiswonende kinderen iets minder tevreden over culturele activiteiten in de buitenlucht, maar zijn ze wel meer tevreden over plekken waar je lekker buiten kunt zitten (niet terrassen) en over de mogelijkheden om zelf buiten te sporten. Gesteld kan worden dat er geen aanleiding is te veronderstellen dat gezinnen met kinderen in Rotterdam fundamenteel anders denken over de levendigheid van de binnenstad.

5.4 Suggesties voor het verbeteren van levendigheid

Uit de vele suggesties die genoemd worden om de levendigheid te verbeteren, zijn dit veelgenoemde:

- Verbeteren van kwaliteit, spreiding en openingstijden van winkels, horeca en terrassen
- Autoluw maken van bepaalde delen van de binnenstad
- Een groenere en schonere buitenruimte met meer zitgelegenheden creëren
- Vergroten van het culturele aanbod met buitenevenementen in de avonden
- Verbeteren van de buitenruimte
- Bevorderen van de veiligheid
- Goedkoper en beter parkeren mogelijk maken
- Betere toegankelijkheid voor fietsers en wandelaars
- Betere toegankelijkheid voor mindervaliden

- Verbinden van gebieden
- Aantrekkelijk maken voor specifieke doelgroepen (gezinnen met kinderen en ouderen)

5.5 Beantwoording van de onderzoeksvragen

In dit rapport zijn drie onderzoeksvragen geformuleerd. Een kort antwoord daarop volgt hieronder.

- **Hoe denken Rotterdammers over de drie thema's van levendigheid: de sfeer, de mensen en de 'hardware' in de binnenstad?**

In het algemeen staan respondenten positief tegenover de levendigheid van de binnenstad van Rotterdam. Zij geven de binnenstad dan ook een 7,5 wanneer het gaat over levendigheid. De beoordeling van de levendigheid is hiermee iets positiever dan in 2015. Stellingen die gaan over het thema 'sfeer' beoordelen respondenten het meest positief. De binnenstad is voor hen bekend terrein en men ervaart het verblijf in de binnenstad als aangenaam waarbij verschillende dingen te doen zijn. Toch blijft er een relatief grote groep Rotterdammers bestaan die liever niet op sommige plekken in de binnenstad komt. Stellingen die binnen het thema 'mensen' het meest positief worden beoordeeld gaan over de binnenstad als leuke plek om af te spreken met vrienden en familie en het personeel in horeca en winkels dat meestal vriendelijk is. Men staat echter negatiever over de ervaring dat er bijna niemand op straat is als de winkels gesloten zijn. Wat betreft het thema 'hardware' hechten Rotterdammers veel waarde aan de historische gebouwen in de binnenstad voor de sfeer. Ook is men positief over de vele verschillende plekken met een andere sfeer in de binnenstad, zoals rustige en drukke plekken en grote en kleine pleinen. Minder enthousiast zijn respondenten over de mogelijkheid om prettig te fietsen in de binnenstad.

- **Wat is de beleving, de waardering en het gebruik van de binnenstad als aantrekkelijke verblijfplaats in vergelijking met 2 jaar geleden?**

De activiteiten die het meest worden gedaan in de binnenstad zijn winkelen, een café, restaurant of discotheek bezoeken, een bioscoop, theater of poppodium bezoeken en de markt bezoeken. Ook in 2015 en 2013 was winkelen de meest ondernomen activiteit. De meeste mensen komen zowel door de week als in het weekend naar de binnenstad. Verder komen mensen net iets vaker alleen in het weekend dan alleen door de week. Ten opzichte van twee jaar geleden zijn hierin geen veranderingen opgetreden. Het meest bezochte gebied is Lijnbaankwartier/Coolsingel, wat niet verwonderlijk is aangezien daar veel winkels geconcentreerd zijn en winkelen de meest ondernomen activiteit is. Dit was ook in 2015 en 2013 het geval. Het minst bezochte deel van de binnenstad is EMC/Hoboken. Spontane associaties met de binnenstad van Rotterdam hebben vaak te maken met de sfeer en de mensen, ook dynamiek en architectuur worden vaak genoemd. Respondenten zijn erg tevreden met cafés en restaurants (1), het winkelaanbod (2) en culturele instellingen (3) (muziekpodia, musea, theaters, galleries, etc.) in de binnenstad. In 2015 en 2013 was men het meest tevreden met het winkelaanbod (1), cafés en restaurants (2) en de afwisseling van voorzieningen (3). Minder tevreden zijn Rotterdammers met clubs en discotheken en sportactiviteiten om naar te kijken. Daarnaast zijn respondenten ook relatief ontevreden over mogelijkheden om zelf buiten te sporten in de binnenstad.

- **Hoe denken verschillende doelgroepen over de levendigheid van de binnenstad?**

Gemiddeld geven respondenten een 7,5 aan de totale levendigheid van de binnenstad. In 2015 was dit gemiddeld nog een 7,2, hierin is dus een lichte stijging zichtbaar. Bewoners beoordelen de algehele levendigheid het hoogst met het rapportcijfer 7,6. Niet-bezoekers kenden het laagste rapportcijfer toe, namelijk een 7,3. Naast de algehele levendigheid, gaven respondenten aan een sterke verbetering te zien in de totale inrichting van de openbare buitenruimte en de cafés en restaurants. Op alle aspecten van levendigheid zien bewoners het vaakst een verbetering en niet-bezoekers het minst vaak. Voor de aspecten winkels,

clubs/discotheken en het groen werd het vaakst een verslechtering geconstateerd. Voor de aspecten clubs/discotheken en de mogelijkheden om zelf buiten te sporten zien respondenten minder vaak een verbetering dan in 2015. Voor de overige aspecten van levendigheid zien respondenten wel vaker een verbetering.

5.6 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Nader onderzoek kan de levendigheid van de binnenstad monitoren door de tijd heen. Dit onderzoek vormt een opvolging op het onderzoek van 2015 en 2013. Het is raadzaam deze trend door te zetten door eens in de paar jaar deze vragenlijst opnieuw uit te zetten. Op deze wijze kunnen ontwikkelingen in levendigheid op een kwantitatieve manier worden gevolgd. Het blijkt lastig om de specifieke doelgroepen van het beleid (studenten en jonge gezinnen) voldoende te vertegenwoordigen in het onderzoek. De mening van studenten is moeilijk te achterhalen, omdat deze onvoldoende vertegenwoordigd zijn in het DSR. Hierdoor is het lastig deze groep te benaderen. Er zijn in deze opzet meer gezinnen met jonge kinderen ondervraagd, echter wordt er enkel een vraag gesteld over huishoudsamenstelling waardoor enkel een indeling te maken is in gezinnen met thuiswonende kinderen. Dit is echter niet hetzelfde als gezinnen met jonge kinderen. Om dit probleem te verhelpen kan in de vragenlijst gevraagd worden naar de leeftijd van de kinderen. De mening van studenten (en wellicht ook gezinnen met jonge kinderen) kan daarnaast wellicht beter onderzocht worden met een onderzoeksopzet die speciaal op hen gericht is. Hierbij kan gedacht worden aan een meer kwalitatieve opzet. Verder kan ook de categorie ouderen als speciale doelgroep worden toegevoegd. Uit dit onderzoek en het onderzoek van 2013 blijkt dat zij de binnenstad weinig bezoeken, dit terwijl er steeds meer ouderen zijn als gevolg van de vergrijzing. Het lijkt dan ook raadzaam rekening te houden met de eisen en wensen van deze groter wordende groep.

Bijlagen

Bijlage 1: Geraadpleegde bronnen

- Bureau Binnenstad, oktober 2008. *Binnenstad als City Lounge: Binnenstadsplan 2008-2020*.
- Bureau Binnenstad, april 2011. *Programmaplan Binnenstad 2010-2014: Binnenstad als Citylounge*.
- Bureau Binnenstad, november 2014. *Focusdocument 2014-2018: Binnenstad als Citylounge*.
- Coeterier, J.F. 1987. *De waarneming en waardering van landschappen: Resultaten van omgevingspsychologisch onderzoek*. Proefschrift. Wageningen: Landbouwniversiteit Wageningen.
- Coeterier, J.F. 1994. Liveliness in town centres. In: S.J. Neary, M.S. Symes & F.E. Brown (red.), *The Urban Experience: A People-Environment Perspective. Proceedings of the 13th International Conference of the IAPS, Manchester 13-15 juli 1994* (p. 297-310). London, UK: E&FN Spon.
- Coeterier, J.F. 2000. *Hoe beleven wij onze omgeving? Resultaten van 25 jaar omgevingspsychologisch onderzoek in stad en landschap*. Uitgave in eigen beheer.
- Gehl, J. 2011 [1971]. *Life between buildings: Using public space*. Washington: Island Press.
- Gehl, J. 2010. *Cities for people*. Washington: Island Press.
- Heessels, M. & Dun, L. van, 2013. *Binnenstadsmonitor 2013: Staat van de Rotterdamse Binnenstad*. Gemeente Rotterdam, Onderzoek & Business Intelligence.
- Heessels, M., Dun, L. van & Toorn, M. van, 2015. *Binnenstadsmonitor 2015: Staat van de Rotterdamse Binnenstad [conceptrapportage]*. Gemeente Rotterdam, Onderzoek & Business Intelligence.
- Jacobs, J. 1992 [1961]. *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Snoo, M. de, 2014. De Rotterdamse binnenstad steeds levendiger! *RO Magazine*. 30-32.

Bijlage 2: De internetvragenlijst

De gemeente Rotterdam wil graag weten wat uw beleving is van de binnenstad van Rotterdam. In deze vragenlijst krijgt u dan ook vragen voorgelegd over uw bezoeken aan de binnenstad en hoe u de binnenstad beoordeelt. Ook als u nooit of bijna nooit in de binnenstad komt, is uw mening belangrijk.

1. De volgende vragen gaan over de binnenstad van Rotterdam.

Met "de binnenstad" bedoelen wij de gekleurde delen van de onderstaande kaart. (kaartje tonen)

1. Woont u in de binnenstad?
  - ☐ ja [naar vraag 2]
  - ☐ nee [naar vraag 4]
  - ☐ ik weet het niet precies [naar vraag 4]
2. Hoe lang woont u al in de binnenstad?
  - ☐ korter dan 1 jaar
  - ☐ 1 tot 3 jaar
  - ☐ 3 tot 10 jaar
  - ☐ 10 jaar of langer
3. In welke deel van de binnenstad woont u?
  - ☐ Rotterdam Central District
  - ☐ Oude Westen
  - ☐ EMC/Hoboken
  - ☐ Scheepvaartkwartier
  - ☐ Cool
  - ☐ Lijnbaankwartier/Coolsingel
  - ☐ Laurenskwartier
  - ☐ Wijnhaveneiland/Oude Haven/Boompjes
  - ☐ Kop van Zuid
  - ☐ Ik weet het niet precies
4. Welk van deze activiteiten doet u wel eens in de binnenstad? (Er zijn meer antwoorden mogelijk)
  - ☐ werken
  - ☐ studeren
  - ☐ winkelen
  - ☐ de markt bezoeken
  - ☐ vrienden en familie bezoeken
  - ☐ café, restaurant en/of discotheek bezoeken
  - ☐ museum bezoeken
  - ☐ bioscoop, theater en/of poppodium bezoeken
  - ☐ festivals of evenementen bezoeken
  - ☐ een park bezoeken
  - ☐ sporten

- ☐ iets anders namelijk [invulvak]
- ☐ geen van deze activiteiten

VRAAG NIET STELLEN AAN BEWONERS

5. Hoe vaak komt u in de binnenstad?

- ☐ 3 of meer keer per week
- ☐ 1 of 2 keer per week
- ☐ ongeveer eens per twee weken
- ☐ ongeveer eens per maand
- ☐ minder dan een keer per maand
- ☐ een paar keer per jaar
- ☐ (bijna) nooit [naar vraag 8]

VANAF HIER AAN IEDEREEN, BEHALVE "NOOIT" BIJ 5

6. Wanneer komt u in de binnenstad?

- ☐ (bijna) alleen door de week (maandagochtend tot en met vrijdagmiddag)
- ☐ (bijna) alleen in het weekend (vrijdagavond tot en met zondagavond)
- ☐ zowel door de week als in het weekend

7. Op dit kaartje ziet u de namen van de verschillende delen van de binnenstad. (kaartje tonen)

In welke delen van de binnenstad komt u wel eens?

- ☐ Ik kom in alle delen van de binnenstad
- ☐ Rotterdam Central District
- ☐ Oude Westen
- ☐ EMC/Hoboken
- ☐ Scheepvaartkwartier
- ☐ Cool
- ☐ Lijnbaankwartier/Coolsingel
- ☐ Laurenskwartier
- ☐ Wijnhaveneiland/Oude Haven/Boompjes
- ☐ Kop van Zuid
- ☐ Ik weet het niet

8. Kunt u in een paar woorden aangeven waar u aan denkt bij de binnenstad van Rotterdam? [Vier invulvakken]

Wie bij vraag 5 '(bijna) nooit' heeft geantwoord → naar vraag 13

9. De binnenstad is het hart van de stad. De gemeente Rotterdam wil de binnenstad verder ontwikkelen tot plek met een prettige sfeer, waar altijd iets te doen is. Daarom wil de gemeente graag weten wat u vindt van de levendigheid van de binnenstad.

Bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen over de sfeer in de binnenstad van Rotterdam?
schaal: helemaal mee eens – mee eens – mee oneens – helemaal mee oneens – weet niet/geen mening

Ik vind de binnenstad gezellig
In de binnenstad is altijd iets te beleven
De binnenstad is voor mij bekend terrein
In de binnenstad zijn veel verschillende dingen te doen
Als u wilt kunt u hier uw mening toelichten: *[invulvak]*

En bent u het eens of oneens met deze stellingen?
In de binnenstad is het overdag aangenaam verblijven
In de binnenstad is het in de avond aangenaam verblijven
Ook als regent is de binnenstad leuk om te bezoeken
Op sommige plekken in de binnenstad kom ik liever helemaal niet
Als u wilt kunt u hier uw mening toelichten: *[invulvak]*

Bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen over de mensen in de binnenstad van Rotterdam?
Ik vind het te druk in de binnenstad
De binnenstad is een leuke plek om af te spreken met vrienden of familie
In de binnenstad heerst meestal een aangename drukte
Als de winkels gesloten zijn is er bijna niemand op straat
Als u wilt kunt u hier uw mening toelichten: *[invulvak]*

En bent u het eens of oneens met deze stellingen?
De mensen op straat zijn meestal vriendelijk
Het personeel in de horeca en in de winkels is meestal vriendelijk
De binnenstad is leuk voor jong en oud
Als u wilt kunt u hier uw mening toelichten: *[invulvak]*

Bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen over de binnenstad zelf?
In de binnenstad is het prettig om te lopen
In de binnenstad is het prettig om te fietsen
De historische gebouwen zijn belangrijk voor de sfeer in de binnenstad
Vanaf de straat gezien hebben de gebouwen in de binnenstad een prettige uitstraling
Als u wilt kunt u hier uw mening toelichten: *[invulvak]*

En bent u het eens of oneens met deze stellingen?
De binnenstad is schoon en goed onderhouden
De binnenstad heeft veel verschillende plekken met een andere sfeer, bijvoorbeeld rustige en drukke plekken, grote en kleine pleinen, historische en moderne plekken
De binnenstad is aantrekkelijk vanwege het water
Als u wilt kunt u hier uw mening toelichten: *[invulvak]*

10. Welk rapportcijfer geeft u de binnenstad van Rotterdam als het gaat om de levendigheid?
(1= zeer slecht, 10= uitstekend)

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7
- ☐ 8
- ☐ 9
- ☐ 10

11. Hoe tevreden of ontevreden bent u over de binnenstad als het gaat om...
schaal: heel tevreden – tevreden – ontevreden – heel ontevreden – weet niet/geen mening

... de afwisseling aan voorzieningen, zoals woningen, kantoren, winkels, culturele instellingen, cafés, etc.
... cafés en restaurants

- ... plekken waar je lekker buiten kunt zitten (niet terrassen)
- ... clubs en discotheken
- ... culturele activiteiten in de buitenlucht
- ... culturele instellingen (muziekpodia, musea, theaters, galleries etc)
- ... het groen (bomen en planten)
- ... mogelijkheden om zelf buiten te sporten
- ... terrassen
- ... winkels
- ... sportactiviteiten om naar te kijken

Als u wilt kunt u hier uw mening toelichten: *[invulvak]*

12. Heeft u in de afgelopen 3 jaar een verbetering of verslechtering gezien als het gaat om...

schaal: sterk verbeterd – een beetje verbeterd – geen verandering – een beetje verslechterd – sterk verslechterd – weet niet/geen mening

- ... de winkels
- ... de cafés en restaurants
- ... de uitstraling van gebouwen, vanaf de straat gezien
- ... de mogelijkheden om zelf buiten te sporten
- ... sportactiviteiten om naar te kijken
- ... culturele activiteiten in de buitenlucht
- ... het groen (bomen en planten)
- ... de culturele instellingen (muziekpodia, musea, theaters, galleries, etc.)
- ... de aantrekkelijkheid voor studenten en jongeren
- ... de clubs en discotheken
- ... de totale inrichting van de openbare buitenruimte (bestrating, groen, bankjes, etc.)
- ... de terrassen
- ... de levendigheid in de binnenstad

Kunt u aangeven welke veranderingen u het meest zijn opgevallen?: *[invulvak]*

[naar vraag 14]

13. Waarom bezoekt u de binnenstad (bijna) niet? Er zijn meer antwoorden mogelijk.

- ☐ Ik heb voldoende aan de voorzieningen in mijn eigen buurt
- ☐ Ik ga liever naar het centrum van een andere stad, namelijk *[invulvak]*
- ☐ Ik vind de binnenstad van Rotterdam ongezellig
- ☐ Ik voel me niet veilig in de binnenstad van Rotterdam
- ☐ Ik vind de binnenstad vies en/of slecht onderhouden
- ☐ Er is niet genoeg te doen in de binnenstad van Rotterdam
- ☐ Het aanbod aan winkels en andere voorzieningen in de binnenstad van Rotterdam spreekt mij niet aan
- ☐ Ik vind het te druk in de binnenstad van Rotterdam
- ☐ Ik weet de weg niet in de binnenstad van Rotterdam
- ☐ De binnenstad van Rotterdam is voor mij slecht bereikbaar
- ☐ Ik vind de mensen in de binnenstad van Rotterdam niet vriendelijk
- ☐ Vanwege een andere reden, namelijk *[invulvak]*

14. Wat kan er volgens u worden gedaan om de binnenstad levendiger te maken? *[invulvak]*

15. Welke situatie is in hoofdzaak op u van toepassing?

- ☐ Ik heb geen eigen inkomen
- ☐ Ik heb een baan in loondienst of eigen bedrijf
- ☐ Ik ben met de VUT, gepensioneerd, ontvang AOW
- ☐ Ik ontvang een arbeidsongeschiktheidsuitkering (WAO, WIA, WAZ, WAJong)
- ☐ Ik ontvang bijstand of een werkloosheidsuitkering
- ☐ Ik ontvang studiefinanciering
- ☐ anders, namelijk *[invulvak]*

16. Bent u een man of een vrouw?

- ☐ man
- ☐ vrouw

17. Wat is uw geboortedatum?

[invulvak]

18. Wat is de postcode van uw woonadres?

[invulvak]

19. Hoe is uw woonsituatie

- ☐ ik woon alleen
- ☐ twee volwassenen, geen thuiswonende kinderen
- ☐ (echt)paar met thuiswonend(e) kind(eren)
- ☐ één ouder met thuiswonend(e) kind(eren)
- ☐ wonend bij ouders/familie
- ☐ ik deel het huishouden met anderen (vrienden, bekenden)
- ☐ anders

20. Wat is uw hoogst voltooide opleiding?

- ☐ geen onderwijs
- ☐ lager onderwijs (basisschool, speciaal basisonderwijs)
- ☐ lager beroepsonderwijs of praktijkonderwijs
- ☐ MAVO, VBO of VMBO
- ☐ MULO of MSS
- ☐ MBO, overig middelbaar beroepsonderwijs
- ☐ HAVO
- ☐ HBS, VWO, lyceum, atheneum of gymnasium
- ☐ HBO
- ☐ wetenschappelijk onderwijs
- ☐ anders

21. Heeft u nog opmerkingen of suggesties naar aanleiding van deze vragenlijst?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, namelijk [invulvak]